

הסכמי הסחר הבינלאומי בשירותים (הסכמי גאטס): הקשר הישראלי והמגדרי לקט

נובמבר 2004

תוכן העניינים

מבוא

גאטס: איום בכוח על השירותים החברתיים בישראל, מאת שלמה סבירסקי

מה לנשים ולהסכמי גאטס, מאת ברברה סבירסקי

מי עומד מאחורי הסכם גאטס, מאת רוני ערמוני

דוגמא מאנגליה: מעוללות ההפרטה - תאגיד בניה ינהל בתי ספר

דוגמא מאנגליה: חברי מרכז המפלגה זוכים, לא רק בישראל

מדוע נשים צריכות להתנגד להסכמי גאטס, מאת כריסטה ויכטריך

מבוא להסכם הכללי למסחר בשירותים - גאטס, מאת מוד ברלו

We at the Adva Center would like to thank the Heinrich Boell Foundation for the generous grant that made it possible to publish this booklet.

מרכז אדוה מבקש להודות לקרן היינריך בל

על התרומה הנדיבה שאפשרה את פרסומה של חוברת זו.

מבוא

ארגון הסחר העולמי (WTO World Trade Organization) הגיע לתודעה הציבורית העולמית במהלך ההפגנות של ארגונים חברתיים במהלך כינוסיו השנתיים. ארגון הסחר העולמי משמש מסגרת-על להסכמי סחר בין מדינות החברות בו, הסכמים המחייבים את המדינות לפתוח את גבולותיהן לסחר בינלאומי חופשי בטובין.

בעוד שארגון הסחר העולמי עוסק במסחר בטובין, נחתמו במסגרתו הסכמים נוספים, חדשים יחסית ומוכרים הרבה פחות, העוסקים בסחר בינלאומי בשירותים -- בין אם שירותים עסקיים כדוגמת ראיית חשבון, ובין אם שירותים שעד כה נחשבו למחוז מוגן של ממשלות, כדוגמת שירותי חינוך, בריאות ורווחה.

מדובר בהסכמים המוכרים תחת ראשי התיבות גאטס (General Agreement on Trade in Services -- GATS). גאטס יצא לדרך בשנת 1994, במסגרת ארגון מחדש של ארגון הסחר העולמי, והוא נועד לאפשר לחברות עסקיות -- בתנאים הקיימים, מדובר, כמובן, בעיקר בתאגידים עסקיים אמריקניים ואירופיים -- להתחרות בכל מדינה ומדינה על הענקת שירותים עסקיים ואחרים. מרגע שאחת המדינות החברות בארגון גאטס מכריזה על פתיחתו של תחום שירותים מסוים לתחרות בינלאומית, היא מאפשרת גישה של תאגידים מרחבי העולם לשוק הפנימי שלה, ומעמידה את נותני השירותים הנוכחיים -- רשויות השלטון המקומיות והגופים העסקיים המקומיים -- אל מול תחרות מצדם של גופים עסקיים זרים.

קרוב למאה וחמישים מדינות הצטרפו עד היום לגאטס. עד היום התקיימו במסגרתו כמה סבבי שיחות, שבהם מנסים להגדיל את מספר המדינות החברות, ובו בזמן, המדינות החברות מתבקשות לפתוח לתחרות עסקית עוד ועוד מתחומי השירותים -- העסקיים והממשלתיים כאחד -- המתנהלים בתחומיהן.

ישראל חתומה על הסכם גאטס. אלא שהדיון הציבורי בפרטי ההסכם ובהשלכותיו הוא מועט ביותר, ראשוני ומוגבל לחוגים מצומצמים בקרב הפקידות הממשלתית. הציבור הרחב, ובעיקר אמצעי התקשורת, טרם נתנו דעתם להשלכותיהם על חיי הכלל והפרט במדינה, חרף העובדה שההסכמים הנחתמים מחייבים את המדינות באופן בלתי-הפיך, למעשה, ומרגע שהם נחתמים, יהיה קשה מאוד לסגת מהם.

בשנים האחרונות, ישראלים וישראליות למדו על בשרם את משמעותה של מדיניות ניאולברלית בכלכלה, את משמעותן של "רפורמות מבניות", של הפרטה ושל קיצוצים תקציביים. עם זאת, מעט מאוד ישראלים וישראליות מודעים/ות להשלכות של הסכמים שפקידים ושרים חותמים עם ארצות אחרות ועם מוסדות בינלאומיים. לקט מאמרים ומובאות זה הוכן כתרומה לדיון הנדרש. כפי שנראה להלן, ההשלכות של גאטס על כולנו, ובראש ובראשונה על הנשים בקרבנו, עשויות להיות מרחיקות לכת.

גאטס: איום בכוח על השירותים החברתיים בישראל מאת שלמה סבירסקי

לכאורה, לנו הישראלים אין כל סיבה לדאגה מן ההתקדמות שחלה בשיחות על הסכם הסחר בשירותים (GATS), המתנהלות במסגרת ארגון הסחר העולמי (WTO). לעת עתה לא העמידה ישראל את השירותים החברתיים שלה - שירותי החינוך, הבריאות, הרווחה, רשת הביטחון הסוציאלי - לתחרות עסקית בינלאומית. בינתיים, הממשלה ממשיכה לשאת באחריות לאספקת השירותים האלה. שירותים אלה מהווים מקור תעסוקה ראשון במעלה עבור נשים בישראל ובו בזמן, נשים הן גם אלה האחראיות, במסגרת המשפחה, על השימוש בשירותים, ומכאן המשמעות הרבה שיש לעתידם של שירותים אלה עבור נשים.

למעשה, הדיונים שמקיים ארגון הסחר העולמי בנושא הסחר בשירותים צריכים להדאיג אותנו מאוד. בראש ובראשונה משום שהממשלות בישראל חותרות להפריט חלק גדול מן התאגידים הממשלתיים ומן השירותים הממשלתיים, וההפרטה פותחת פתח בפני כניסתם של תאגידים זרים ובפני הפיכתם של שירותים ממשלתיים לחלק משוק עולמי, שיכולתם של האזרח והאזרחית להשפיע עליו היא מצומצמת ביותר.

הסכם גאטס מאפשר למדינות לקבוע אלו ענפי שירותים הן מוכנות לפתוח בפני תחרות עסקית של תאגידים זרים. ישראל, כמו מדינות רבות אחרות, הודיעה כי היא פותחת לתחרות עסקית את השירותים המקצועיים, העסקיים והפיננסיים, את שירותי ההובלה, התיירות, התקשורת ושירותי איכות הסביבה. לעומת זאת, היא לא פתחה לתחרות עסקית בינלאומית את שירותי החינוך, הבריאות, הרווחה, התרבות, הפנאי והספורט.

אלא שיש הטעיה מסוימת בקטגוריות עצמן: למשל, לא כל שירותי הבריאות כלולים בקטגוריה "שירותי בריאות"; חלק מהם כלול בקטגוריות אחרות, כאלה שאינן "חברתיות", לכאורה. לדוגמה, הקטגוריה "שירותים פיננסיים" כוללת לא רק שירותים בנקאיים אלא גם ביטוח בריאות - קרי קופות חולים - וגם ניהול קרנות פנסיה. הקטגוריה "שירותים מקצועיים" כוללת גם שירותי טיפול סיעודיים, שירותי רפואת שיניים ושירותים רפואיים אחרים. כך יוצא שחברות עסקיות בקנדה או בארצות הברית מוכרות כבר היום ביטוח בריאות - הנכלל כאמור בקטגוריה של "שירותים פיננסיים" - לתושבי ארצות אחרות, והן שואפות להרחיב את עסקיהן לעוד ארצות. חברות קנדיות פועלות בתחום זה בכעשרים ארצות ברחבי תבל (הנקיבסקי ואחרים, 2004: 25, 48). עד שנת 2000, לא פחות מ-78 ארצות הביעו את הסכמתן לפתוח את התחום של ביטוח בריאות למסחר בינלאומי (World Health Organization and World Trade Organization, 2002: 116). קנדה עצמה, אגב, לא פתחה את שירותי הבריאות שלה לתחרות בינלאומית, כי היא שואפת לשמור על מערכת הבריאות הציבורית שלה (שם: 25).

באותו הקשר נוסף, כי ששים מן המדינות החברות בארגון הסחר העולמי כבר הודיעו שהן פותחות את שירותי הבריאות שלהן לתחרות עסקית בינלאומית (Aaditya, 2003). רובן (42) הן ארצות עניות, המתקשות לספק לאזרחיהן בכוחות עצמן את השירותים האלה ברמה טובה. אולם מן הרגע שנפתח הסכר, סביר להניח כי בעתיד ייווצר לחץ של ארצות הברית ושל האיחוד האירופי, בשם התאגידים הרב-לאומיים הפועלים בתחומן, על מדינות נוספות לפתוח את שירותי הבריאות לתחרות חופשית בינלאומית. הליך דומה עשוי להתרחש גם בתחום שירותי החינוך ובתחום שירותי הרווחה.

הגם שישראל עדיין לא הצטרפה באופן רשמי אל קבוצת המדינות המעמידות את השירותים הציבוריים שלהן לתחרות עסקית בינלאומית, דרכם של תאגידים עסקיים זרים אל תוך התחומים האלה בישראל הולכת ונסללת זה זמן רב. דו"ח של ארגון הסחר העולמי משנת 1999, ("הוועדה לבחינת מדיניות הסחר: ישראל" - Policy Review Body: Trade - Israel) ידע לציין, כי ישראל מתפתחת "בכיוון הנכון" בהדגישו: "באופן כללי, מוסרים בהדרגה המחסומים המוצבים בפני תאגידים זרים המבקשים להשתלב במגזר...". הביטוי

"הכיוון הנכון" מרמז למגמה של הגברת היסוד המסחרי בשירותי החינוך, הבריאות והרווחה בישראל.

הנה כי כן, המגמה הזאת של מסחור שירותי החינוך, הבריאות והרווחה משקפת מפגש בין שני כוחות בעלי עניין משותף, המתקרבים בו זמנית זה לקראת זה: מצד אחד, תאגידים רב-לאומיים הולכים וחדרים אל מגזר ענפי השירותים בכלל, ואל השירותים הציבוריים בפרט. מצד שני, השירותים הציבוריים, בישראל ובארצות רבות אחרות, עוברים תהליך מואץ של הפרטה ומיסחור.

ההפרטה בישראל

בישראל, מגמת ההפרטה של השירותים הציבוריים קיבלה תנופה גדולה בעקבות תכנית החירום לייצוב המשק משנת 1985. התכנית עוצבה על פי קווי האידיאולוגיה הניאו-ליברלית, שתפסה את מרכז הבמה הפוליטית בארצות הברית ובאנגליה שנים אחדות קודם לכן. אידיאולוגיה זאת, שקנתה למה מקום בקרב כל האליטה של מקבלי ההחלטות, ועל כן כונתה בארצות הברית בשם "הקונסנסוס הושינגטוני", הפכה בישראל ל"קונסנסוס עבודה-ליכוד" ומאז היא מכוונת את פעילות הממשלות מ"ימין" ומ"שמאל" ללא הבדל.

מאז, ההפרטה חדרה למרבית תחומי השירותים הציבוריים. בתחום החינוך, ההפרטה חדרה אל ההשכלה הגבוהה, בראש ובראשונה בדמותן של המכללות הפרטיות, שקמו בישראל במהלך שנות התשעים ונוהגות להציע את מרכולתן באמצעות פרסומות ענק בעיתונים. מכללות זרות פועלות בישראל זה מכבר ומספרן גדל מאוד.

משרד החינוך, שבעבר הלא כל כך רחוק סיפק וניהל את כל הפעולות שהוא נדרש להן מתוך עצמו, רוכש בשנים האחרונות דרך קבע מחברות פרטיות בישראל שירותים רבים, בהם שירותי ייעוץ ואבחון, שירותי פיתוח תכניות לימודים, שירותי הכנה ותיגבור לבחינות הבגרות, שירותי השתלמויות, שירותי הפקות ועוד.

דוגמא נוספת להפרטה בתחום החינוך היא בניית כיתות ביוזמות של מימון עצמי (בשיטת PFI, ראו פירוט ב"דוגמאות מאנגליה", להלן). כל אלה מתווספים אל פעילות פרטית שהתקיימה עוד קודם לכן במסגרת מוסדות חינוך פרטיים, כדוגמת גני ילדים פרטיים ובתי ספר פרטיים.

הממשלות בישראל מעודדות את תהליך ההפרטה, על ידי כך שהן מקצעות את תקציב משרד החינוך. הקיצוץ התקציבי גורם לכך שבתי ספר, בסביבה חברתית המאפשרת זאת, מגייסים כספים מן ההורים. כתוצאה מכך, כבר כיום יש בתי ספר שיש להם תקציב "פרטי" של מאות אלפי שקלים, ואף של מיליוני שקלים, ולצדם בתי ספר הנאלצים להסתפק בתחומי פעילות ובהיקף פעילויות שמאפשר התקציב ההולך ומצטמצם של משרד החינוך. במקום לנסות לעצור כניסה של כסף פרטי אל בתי הספר הציבוריים, ממשלת ישראל למעשה מעודדת זאת, באמצעות ההצעה להפוך את בתי הספר לתאגידים, במסווה של "אוטונומיה של בית הספר".

באשר לתחום הבריאות, ההפרטה חדרה אליו בשנים האחרונות בצורות שונות: שירותי רפואה פרטיים (שר"פ) בבתי חולים ציבוריים, ביטוחים משלימים שקופות החולים מוכרות לחבריהן, תשלומים שקופות החולים גובות מן החולים עבור שירותים שונים וטיפולים שונים -- שירותים שבעבר ניתנו חינם. חברות ביטוח פרטיות מציעות גם הן ביטוח רפואי, המכסה, לעתים, שירותים הניתנים חינם במסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי. גם רעיון תיאגוד בתי החולים הוא צעד לקראת הפרטה, צעד שנבלם בינתיים בעקבות מחאת האחיות ועובדי/ות המשק והמנהל. התפתחויות חדשות אלה מצטרפות אל פעילות רפואית פרטית המתקיימת בישראל מאז ומתמיד, כגון רפואת השיניים.

בתחום הבריאות, כמו בחינוך, מעודדות הממשלות את תהליך ההפרטה, בכך שהן אינן מממנות כראוי את סל שירותי הבריאות הניתן במסגרת חוק ביטוח הבריאות הממלכתי. ישראלים החפצים בכיסוי מלא יותר של הוצאות הבריאות, רוכשים ביטוחים משלימים ופרטיים, משלמים מכיסם עבור תרופות, טיפולים וניתוחים, בין אם במסגרת "רפואה שחורה" ובין אם במסגרת שר"פ.

כתוצאה מן התהליכים האלה מוציאות משפחות בישראל כסף רב יותר מבעבר לצורכי החינוך והבריאות שלהן: משקל ההוצאה על שני סעיפים אלה בכלל ההוצאה המשפחתית לתצרוכת עלה בעשור האחרון בשיעור של בערך 50%. בו בזמן גדלו גם הפערים, שכן בעלי משאבים מוציאים על שני סעיפים אלה הרבה יותר מאשר מעוטי משאבים.

ההפרטה איננה "תופעת טבע", אף לא אירוע אקראי. זוהי מדיניות מודעת ומושכלת, הניזונה מן האידיאולוגיה הניאו-ליברלית, שלפיה מגדירים בכירי עולם הממשל והעסקים בישראל, בעקבות רבים ממקביליהם בארצות המערב, ובעיקר בארצות הברית ובאנגליה, את היחסים בן הון למדינה. אידיאולוגיה זו רואה בהון כוח מניע עיקרי של הפעילות הקולקטיבית ולפיכך היא חותרת להעניק לו שליטה וחופש פעולה. אחת הדרכים לסייע להון היא לקצץ את תקציב המדינה, מהלך המוזיל את מחיר הכסף שמשמש את בעלי ההון להשקעות, מאחר שבעלי ההון אינם צריכים להתחרות במדינה על גיוס כספים (בעיקר על כספים המשמשים למימון ההלוואות שהיא נוטלת).

בו בזמן חותרת האידיאולוגיה הניאו-ליברלית לצמצם את גבולות הסמכות של מוסד המדינה, גבולות שהתרחבו מאוד במהלך המאה העשרים במדינות הדמוקרטיות במערב, בין השאר בעקבות לחץ מתמשך של ארגונים פוליטיים ומקצועיים של העובדים והעובדות. המדיניות הניאו-ליברלית חותרת לצמצם את כל אותן פעולות של המדינה שנועדו לאפשר חלוקה שוויונית יותר של רווחי הפעילות הכלכלית הקולקטיבית, למשל, החקיקה המגינה על העובדים/ות, או המיסוי הפרוגרסיבי. המדיניות הזאת חותרת גם לצמצם את אחריות המדינה למערכות שנועדו להעלות את רמת החיים של כלל האוכלוסייה, בהן מערכת החינוך הציבורית, מערכת הבריאות הציבורית, רשת הביטחון הסוציאלי, וכיוצא בזה. יצוין עם זאת כי הניאו-ליברלים, שהאידיאולוגיה שלהם דוגלת בהגבלת התערבות המדינה, אינם מהססים לדרוש מן המדינה כמוסד דווקא להתערב כשמדובר בפעולות המאפשרות פעילות חופשית של ההון.

האם יש בהסכמי גאטס משהו כלשהו המגן על המערכות הציבוריות?

על רקע ההתפתחויות האלה אנו בישראל חייבים להיות מודאגים לנוכח התקדמות השיחות על הסחר בשירותים. מקור אחר לדאגה הוא, שעל פי כללי גאטס, ההגנה היחידה מפני חדירה עסקית לשירותים ציבוריים היא אותה קביעה בהסכם, האומרת כי "שירותים הניתנים כחלק מהפעלת הסמכות השלטונית" יישארו מחוץ לגבולות ההסכם. יחד עם זאת, "הסמכות השלטונית" מוגדרת במלים: "כל שירות שאינו ניתן על בסיס מסחרי ולא תוך כדי תחרות עם ספק שירות, או ספקי שירות אחרים."

לדברי סקוט סינקלייר (Sinclair), ממובילי המאבק נגד המיִסֵּסחור הגלובלי, ההגדרה של "שירותים הניתנים כחלק מהפעלת הסמכות השלטונית" היא כה צרה, עד כי בפועל היא מאבדת כמעט כל משמעות מעשית:

ראשית, כל השירותים הממשלתיים הניתנים על בסיס מסחרי כפופים לכללי גאטס, דהיינו, הם פתוחים כבר היום לתחרות עסקית בינלאומית.

באופן דומה, כללי גאטס חלים גם על שירותים המוענקים על ידי הממשלה תוך תחרות עם ספקים פרטיים.

כיוון שכך, אי הכללתם של השירותים המופעלים מכוח הסמכות השלטונית אין בה כדי להעניק הגנה ראויה למרבית המרכיבים של מערכת החינוך, מערכת הרווחה, מערכת הבריאות וכל שאר השירותים שיש בהם תמהיל של שירות פרטי וציבורי (ר' www.policyalternatives.ca/publications/gatssummary.html). מסמך של ארגון הסחר העולמי משנת 2001, שנועד להדוף את הביקורות על גאטס, מאשר גם הוא את שתי הקביעות הללו (WTO: GATS, Fact and Fiction, 2001: p. 10).

מדוע גאטס מסוכן בעת הזאת?

ישראל של ימינו חשופה יותר מאי פעם בעבר לסכנות הטמונות בהחלת כללי גאטס על השירותים הציבוריים המרכזיים בישראל -- שירותי החינוך והבריאות, הרווחה ורשת

הביטחון הסוציאלי. זאת, בגלל כמה תהליכים חברתיים, כלכליים ופוליטיים שבהם אנחנו נתונים בתקופה הנוכחית.

א. העמקת האי שוויון

בעת הזאת אנו נתונים בתהליך של החרפה באי שוויון בחברה, שמשמעותה היא גידול מתמיד במספר בני/ות האדם שאינם/ יכולים/ות להתקיים בכבוד, לממש את יכולותיהם/ן ולהיות שותפים/ות שווים/ות מעמד בפעילות החברתית והתרבותית.

בעלי ההון ובכירי הפוליטיקה, יש לומר, מגדירים את הבעיה באופן שונה: מבחינתם, הבעיה העיקרית הגדולה של זמננו היא הבלוימה בצמיחה. כיצד מעודדים צמיחה? על ידי משיכת השקעות, מכל מקור שהוא, כולל הון זר. בשנות התשעים של המאה העשרים זרם לישראל הון זר רב, ואכן היתה צמיחה; אלא שהצמיחה הזאת היטיבה עם בעלי ההון ועם העשירון העליון. בתקופה הזאת, חלקם בעוגת ההכנסות של שמונת העשירונים הנמוכים ירדה. מכאן, צמיחה כשלעצמה אינה נושאת בחובה בהכרח תקווה לכלל הציבור והשאלה עדיין נותרת בעינה: כיצד מבטיחים חיים הוגנים ומכובדים לכל.

ארגון הסחר העולמי, ובתוכו הסכם הסחר בשירותים, נושאים את דגל הצמיחה - אך לא את דגל הצדק והשוויון.

ב. התעצמות כוחם הפוליטי של בעלי ההון

בעת הזאת, בעלי ההון הישראליים הם בעלי כוח פוליטי רב מאוד. הם מקדמים בברכה את פתיחת הגבולות, שכן הם עצמם פרצו זה מזמן אל מחוץ לגבולות ישראל. יזמים ישראלים בונים במזרח אירופה, סוללים באפריקה, תופרים בגדים בירדן ובמצרים, משפצים ציוד צבאי בתורכיה ומשתלבים בתאגידים במערב אירופה ובצפון אמריקה. במקביל, רואי חשבון ופרסומאים ישראלים פועלים כמשרדים מקומיים של תאגידים אמריקניים או אירופיים. החלום של כל סטארט-אפ ישראלי הוא "לעשות מכה", על יד כך שיימכר לתאגיד רב לאומי.

הפרטת השירותים הציבוריים, כולל פתיחתם לפעילות של תאגידים זרים, טובה לבעלי ההון ולרבים מבני העשירון העליון. זאת, משום שמהלך שכזה פירושו הקטנת התקציב הממשלתי. ובעבור בעלי ההון והשכר הגבוה, הקטנת התקציב פירושה הורדת מסים.

ישראלים וישראליות מן השורה צריכים לחשוש מאוד מפתיחת הגבולות בפני תאגידים רב-לאומיים: הללו, אם יבואו, יעשו זאת כדי לזכות ברווחים גדולים, ולכן יגבו מחירים גבוהים עבור שירותיהם. בעלי ההון בישראל, לעומת זאת, אינם צריכים לפחד, שכן חייהם מתנהלים כבר עתה במסגרות פרטיות או מופרטות: בתי ספר ייחודיים, שירותי בריאות פרטיים, הון צבור המייתר את ההישענות על רשת הביטחון הסוציאלי, לימודים במכללה פרטית או בחו"ל ועוד ועוד.

ג. היחלשות המדינה

בעת הזאת, רבים מבקשים להצר את צעדיה של הממשלה. בעלי ההון כמהים ל"רפורמות מבניות", שיעבירו לידיהם נתחים גדולים מעוגת הכלכלה הישראלית -- ובו בזמן יתרמו לצמצום התקציב ולהורדת מסים. ואילו ומוסדות פיננסיים בינלאומיים להחליש ככל הניתן את יכולת המדינה לפקח על הנעשה בכלכלה, מה שקרוי בשם דה-רגולציה. על רקע זה ניתן לומר בביטחון, כי אם אכן ייכנסו תאגידים זרים לתחום השירותים החברתיים, לא ייקל על הממשלה לפקח על פעילותם.

גם ממשלת ארצות הברית, שהיא הגורם הפעיל ביותר בעולם לקידום הסחר החופשי ולחיזוק ארגון הסחר העולמי (WTO). ובתוכו גאטס, מפעילה לחץ כבד על ממשלת ישראל. ביטוי מוחשי לכך ניתן למצוא בתנאים שהציבה ממשלת ארצות הברית בשנת 2003 בפני ממשלת ישראל, עם הענקת הערבויות בסך 9 מיליארד דולר: עמידה ביעד הגירעון לשנת 2004 ולשנת 2005, הורדת השכר בשירות הציבורי, יישום הרפורמה בפנסיה, הפחתת קצבאות הילדים, איחוד רשויות מקומיות והפרטה של לפחות שתיים מתוך ארבע חברות ממשלתיות: אל על, בזק, בנק לאומי ובתי הזיקוק (הארץ, 20.6.2003: "ישראל התחייבה לארה"ב: גירעון של 2.5% -- 3.0% בשנת 2004"). במהלך ביקור שר האוצר נתניהו בארצות הברית, הוא זכה, לדבריו, למחמאות חמות משר האוצר האמריקאי על תכנית

הקיצוצים שהעביר בכנסת בשנת 2003: "הלוואי שהיו עוד כמה כלכלות בעולם שהיו עושות לפחות חלק מכל הרפורמות שאתם עושים. אף פעם לא שמעתי על ריכוז כזה של רפורמות מבניות משמעותיות בתכנית כלכלית אחת" (שם).

השלכות אפשריות

על רקע שלושת התהליכים האלה ראוי לבחון את ההשלכות האפשריות של חשיפת השירותים הציבוריים בישראל לתחרות עסקית בינלאומית. מן הראוי לומר כבר כאן, כי בכל הנקודות שנציין להלן הבעיה הראשונית נעוצה בעצם ההפרטה, דהיינו: המרת השירותים הציבוריים מטעם המדינה בשירותים הניתנים על ידי יזמים פרטיים. אלא שההשלכות של ההפרטה יתעצמו מן הרגע שתאגידים זרים ייכנסו לתחום השירותים הציבוריים בישראל. שכן אלה מסוגלים להפעיל על המדינה לחץ כבד עוד יותר, בין אם הודות לאפשרותם של גורמים כאלה לעשות שימוש, בכל עת שימצאו הם עצמם לנכון לעשות כך, בפנייה אל "ממשלות ידידותיות" שהן מצדן תתרומנה לממשלת ישראל "עצות", בין אם באמצעות איום להעתיק את עסקיהם לארץ אחרת וכיו"ב.

א. פגיעה באוניברסליות

השירותים הציבוריים המדינתיים הם אוניברסליים באופיים: הם ניתנים לכל אחד ואחת על בסיס אזרחות או תושבות. תאגיד עסקי, הפועל למטרות רווח, יעדיף להשקיע במקום שמצוי בו הכסף, אצל העשירים. יזמים כאלה, מן הרגע שתעמוד בפניהם האפשרות להחליט היכן להשקיע את הונם, לא יחוו מחויבות מלאה לבית הספר הציבורי או לבית החולים הממשלתי.

ב. פגיעה ביציבות ובהמשכיות השירות לטווח ארוך

תאגיד עסקי מכוון את השקעותיו לפי שיקולי רווח. רמת הרווח משתנה על פני זמן. לפיכך, עסקים נפתחים, אך גם נסגרים, או שהם מועברים ממקום למקום. תאגיד מסחרי עשוי לגשת למכרז לניהול בתי ספר, ולבקש להשתחרר מן החוזה כעבור שנה, אם מתברר, כי ערך המניות שלו יורד. זה בדיוק מה שקרה לאחרונה בשכונת סאות'וורק שבלונדון: התאגיד הבינלאומי ו.ו.ס. אטקינס, שזכה במכרז לניהול בתי הספר במקום, הודיע כעבור פחות משנתיים כי הוא נסוג מן החוזה, לאחר ירידה דרמטית בערך המניות שלו.

ג. פגיעה בדמוקרטיה

בתהליך הדמוקרטי, האזרח/ית יכול/ה, עקרונית, להשפיע על קבלת ההחלטות, בדרך של הצבעה, סינון (לובי), הפעלת נציגים בכנסת וכיו"ב. מרגע שתאגיד עסקי מפעיל את השירות במקום הממשלה, אפשרויותיו של האזרח מצטמצמות, למעשה, להחלטה לרכוש או לא לרכוש את השירות.

ד. פגיעה בשוויון ובצדק חברתי

המדינה יכולה לספק חינוך, בריאות ורווחה גם לאנשים שאינם מביאים "תועלת", כגון בעלי מוגבלויות. תאגיד יספק את שירותיו בראש ובראשונה למי שיכולים לשלם עבורם.

מה לנשים ולהסכמי גאטס

מאת ברברה סבירסקי

בישראל ובמרבית ארצות המערב, השירותים הציבוריים מעסיקים הרבה נשים. למעשה, יותר נשים מגברים. עבור נשים, השירותים הציבוריים הן המעסיק הבודד הגדול ביותר וגם המעסיק הבודד הטוב ביותר: רמת השכר, תנאי העבודה ואפשרויות הקידום במגזר הציבורי טובים יותר, בממוצע, מאשר במגזר הפרטי. הפרטה ומסחור של השירותים הציבוריים עלולים לפגוע ברמת השכר ובתנאי העבודה של נשים.

הסכנה לנשים העובדות בשירותים הציבוריים

נשים בישראל מהוות 66 אחוזים מכלל המועסקים במגזר הציבורי. הן מהוות 75 אחוזים מן המורים, 70 אחוזים מעובדי שירותי הבריאות וכן 87 אחוזים מן העובדים הסוציאליים. קרוב למחצית הנשים בישראל העובדות מחוץ לבית מועסקות בשירותים הציבוריים (49 אחוזים). למעלה ממחצית הנשים בישראל על פי כל חתך מוצא, שהן בעלות 16 שנות לימוד או יותר, עובדות בשירותים הציבוריים: 63 אחוזים של הנשים ילידות ישראל ממוצא אשכנזי, 58 אחוזים מן הנשים ילידות ישראל ממוצא מזרחי, ו-60 אחוזים של הנשים הערביות. יתרה מזאת, השכר של הנשים, הגם שהוא נמוך יותר בממוצע משכרם של הגברים, הוא גבוה בשירותים הציבוריים יותר מאשר בתחומים אחרים (סבירסקי ואחרים, 2001).

ככלל, הפרטה של שירותים ציבוריים פירושה שכר נמוך יותר לנשים עבור אותה עבודה שעשו כאשר השירות היה ציבורי. נשים המועסקות בידי גופים ציבוריים מקבלות בדרך כלל שכר על פי הסכמי שכר קיבוציים. נשים המועסקות ביוזמות פרטיות אינן זוכות להגנה של המטרייה הזאת. יזמים פרטיים, שבראש מבוקשם עומד הרווח, צריכים לגבות תשלום גבוה יותר עבור השירותים - או לשלם פחות לעובדיהם. ואכן, שירותים כדוגמת תוכניות העשרה לתלמידים חלשים, או שירותי ייעוץ לבתי הספר, נוהגים לשלם לעובדיהם פחות ממה שנהוג בשירותים ציבוריים מקבילים. כך הדבר גם לגבי שירותי סיעוד פרטיים, בתי חולים פסיכיאטריים פרטיים ומרכזי אבחון פרטיים. השכר במעונות פרטיים לילדים, או במעונות לאנשים בעלי מוגבלויות, נמוך מזה שבמוסדות ציבוריים מקבילים.

הסכס הסחר הבינלאומי בשירותים קובע כי על התקנות שממשלה מתקינה כדי לפקח על הפעילות העסקית בתחומי המדינה "לא יכבידו מעבר לנדרש" ולא יגבילו את התחרות באספקת השירותים (Caliari, 2002: 7-8). בתנאים שכאלה, האם ניתן יהיה להגן על שכר העובדות ועל תנאי העבודה שלהן?

הסכנה של "ברירת המחדל"

פגיעה נוספת נובעת מהיותן של נשים "ברירת המחדל" למתן שירותי טיפול בקרב המשפחה. נשים, בישראל ובעולם, עוסקות במרבית עבודת הטיפול במשפחה, עובדה שזכתה לגיבוי ואימות בסקרי תקצוב זמן שהתקיימו בישראל ובמספר מדינות אחרות (גרוס וסבירסקי, 2003). אם תאגידים רב-לאומיים יקימו או ינהלו בתי חולים ומעונות לבעלי מוגבלויות גופניות ונפשיות, אין ספק שהם יגבו תשלומים גבוהים יותר מאלה השוררים כיום במוסדות ציבוריים. סביר להניח כי העלות הנוספות תיפול על כתפי הצרכנים, גם אם הממשלה תהיה הקונה הישיר של השירותים. משפחות רבות לא תוכלנה להרשות לעצמן ליהנות מן השירותים העומדים לרשותן כיום. ואז, הנשים במשפחות האלה עלולות למצוא את עצמן בעמדה של מי שנאלצות לקבל על עצמן את מלוא הנטל של הטיפול והדאגה לבני משפחה הזקוקים לסיוע.

בריאות

גאטס עלול להשפיע לרעה על נשים בישראל, הן כצרכניות של שירותים חברתיים והן כמתווכות של שירותים חברתיים עבור בני המשפחה. כמוכן, לא כל הנשים תפגענה באותו האופן. בישראל, כמו במקומות אחרים, נשים נזקקות לשירותי בריאות יותר מן הגברים, בשל תפקידיהן כיוולדות וכאמהות, בשל תוחלת החיים הארוכה יותר שלהן ובשל הסיכוי הגבוה יותר שלהן לחלות במחלה כרונית. יתרה מזאת, המצב הבריאותי קשור הדוק לרמת ההכנסה. הנה המחשה: שירותי בריאות כללית, שהיא קופת החולים הגדולה ביותר בישראל ורשומים בה כחצי מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל, מדווחת, כי העלות של אלה מחבריה הפטורים מתשלומים מסוימים, בעיקר בשל מעמדם כמקבלי הבטחת הכנסה, כפולה, בממוצע, מן העלות של שאר חברי הקופה (בר ניר, 2003). במלים אחרות, אנשים עניים -- ושיעור הנשים בקרבם הוא ניכר -- צורכים יותר שירותי בריאות. לפי שעה מכסה מערכת הבריאות הציבורית את מרבית הוצאות הבריאות שלהם.

הניסיון הבינלאומי מראה, כי ההפרטה ופתיחתם של שירותי הבריאות בפני תחרות בינלאומית גורמים לכך שהם נעשים, באופן כללי, יקרים יותר ולפיכך נגישים פחות לנשים בעלות הכנסה נמוכה (White, 2001).

כיום, קופות החולים בישראל, הפועלות כעמותות ציבוריות שלא למטרות רווח, מעניקות סל תרופות נדיב למדי. לפי שעה פועלות בישראל ארבע קופות חולים, האמורות להתחרות

זו בזו ולנסות למשוך אליהן חברים רבים יותר באמצעות שירותים באיכות גבוהה יותר, או באמצעות תשלומים נמוכים יותר של השתתפות עצמית. החוק מתיר לצרכני שירותי הבריאות לעבור מקופה לקופה בפרקי זמן קצובים. החוק מתיר גם לתת רישוי להקמה של קופות חולים נוספות, בתנאי שיעמדו בתנאים מסוימים ובהם הדרישה שלא יפעלו למטרות רווח. בעבר כבר היו ניסיונות לתקן את החוק ולאפשר רישוי של ספקי שירותים בריאות הפועלים למטרות רווח, אך לפי שעה ללא הצלחה.

באוגוסט 2004 החליט הקבינט החברתי-כלכלי לשנות שוב את החוק, במטרה להתיר הקמה של קופת חולים למטרות רווח. קופה שכזאת אמורה לקבל מן הממשלה הקצבה לנפש נמוכה יותר מההקצבות שמקבלות הקופות הקיימות (שוב, החלטה ממשלתית שמטרתה לצמצם את תקציב המדינה).

הנה כי כן, הזירה הוכשרה הן להפרטת שירותי הבריאות והן לכניסתם של גורמי חוץ. כבר עתה יש במערכת הבריאות הציבורית בישראל תחרות בין הספקים העיקריים של שירותים. יתרה מזאת, אלה עצמם רוכשים רבים מן השירותים שלהם מספקי-משנה, חלקם כאלה הפועלים למטרות רווח.

אם המערך הרחב של שירותי הבריאות הניתנים כיום - בין אלו הניתנים על ידי הממשלה ובין אלו הניתנים על ידי קופות החולים ועל ידי ספקים שלהן - ייכלל בהסכמי גאטס שעליהם חתומה ישראל, הרי שאין להוציא מכלל אפשרות, שתאגידים רב-לאומיים ייגשו למכרזים על חוזים לאספקת שירותים. הדבר עלול לקרות גם במידה ותאושר הקמתה של קופת חולים חדשה שתפעל למען רווח. תאגידים זרים יוכלו לעשות זאת באמצעות סניף חדש שיקימו בישראל, או בדרך של השתלטות על שירות קיים, כולל על אחת או יותר מקופות חולים. אם יקרה כדבר הזה, תהיינה התוצאות המיידיות צמצום שכר העובדים (ובו בזמן, העלאת שכר המנהלים) וגידול בעלויות המוטלות על הצרכן. אז גם ניווכח, כיצד הולך ומצטמק סל הבריאות, שכיום זכאים לו כל תושבי המדינה, וכיצד חלה עלייה בתשלומי ההשתתפות העצמית. היקף הטיפול הבריאותי שהישראלים יקבלו, הלכה למעשה, יהיה תלוי פחות בצרכים הממשיים ויותר בהכנסה המשפחתית שלהם.

המפסידים העיקריים במצב הזה תהיינה נשים בעלות הכנסה נמוכה. הן תפסדנה הן כצרכניות ישירות של שירותי הבריאות והן כמתווכות עבור בני משפחה אחרים. מאחר שההכנסה הממוצעת של האזרחים הערבים בישראל היא נמוכה הרבה יותר מזו של האזרחים היהודים (סבירסקי וקונוור-אטיאס, 2002), הרי שנשים ערביות תסבולנה יותר מנשים יהודיות.

התפתחות מעין זו עלולה להיות בעלת השפעות-שרשרת ותהיה אות לסוף ימיה של מערכת הבריאות הציבורית בישראל, כפי שאנחנו מכירים אותה כיום.

האם יהיה אז ביכולתנו להתוות את צעדינו לאחור ולכוון מחדש את ההסדרים והמוסדות הקודמים, אלה שעדיין קיימים כיום? ככל הנראה לא נוכל לעשות זאת. על מנת לעשות זאת יהיה עלינו להטיל מגבלות על הסחר החופשי, ואם נעשה את זה, נחשוף את עצמנו לתביעות משפטיות מצד תאגידים זרים, שיבססו את תביעותיהם על הסכם גאטס, המטיל קנסות כבדים על מדינות המפרות את ההסכם (Spieldoch, 20: 3).

חינוך

החינוך הגבוה בישראל עבר שינויים משמעותיים בכיוון של מסחור והוא פתוח כברעתה בפני אוניברסיטאות זרות. בדצמבר 2002 פירסם ה-Education International, פדרציה של מחנכים, הפועלת להוצאת תחומי החינוך והטיפול הבריאותי מתוך הסכמי גאטס, כי ישראל נמנית עם אותן מדינות חברות ארגון הסחר העולמי (WTO), שכלפיהם מפעילה ארצות הברית את הדרישות הכבדות ביותר בכל הקשור להשכלה גבוהה. הדרישות כוללות את הסעיף האומר שישראל צריכה "להכיר בתארים מטעם מוסדות מוכרים להשכלה גבוהה [...]"; לאמץ מדיניות של שקיפות בהליך הרישוי הממשלתי ובמדיניות אישור מעמדם של הסניפים כמוסדות להשכלה גבוהה והכשרה מקצועית גבוהה; לקבל על עצמה את מלוא ההתחייבויות לאפשר גישה שווה לשוק, כמתחייב על פי דרכים 1, 2, 3 (דרך 1: אספקה חוצת גבולות של שירות; דרך 2: צריכה בחו"ל; דרך 3: נוכחות מסחרית] של

חברה זרה בישראל)) כמספקת השכלה גבוהה ושירותי הכשרה מקצועית, השכלת מבוגרים, סוגי חינוך 'אחרים', ושירותי בחינות" (Education International, 2002).

לפי שעה, הפתיחה של מערכת ההשכלה הגבוהה בפני אוניברסיטאות זרות היתה כרוכה, בין השאר, בירידה בערכם האקדמי של רבים מהתארים ובשכר נמוך למרצים. בקרב הישראלים שנהו אל הסניפים המקומיים של האוניברסיטאות הזרות, בולט שיעור המורים. איכות התארים שרבים מהם קיבלו היתה נמוכה - ולדבר זה עלולות להיות השלכות שליליות על מעמד המורים בישראל. ביטוי לזה ניתן למצוא כבר בהחלטות שקיבלה הממשלה באוגוסט 2004 לגבי תקציב המדינה לשנת 2005: למנוע תוספות שכר ממורות ומורים שקיבלו תארים ממוסדות אקדמיים זרים שלגביהם קיים ספק. כפי שציינו לעיל, ארצות הברית העמידה דרישה, כי ישראל תעניק הכרה מלאה לתארים אלה.

עד כה, החינוך היסודי והתיכון בישראל לא נפתח בפני תאגידי או מוסדות זרים. אם יקרה הדבר בעתיד, אין ספק כי הוא יזיק לנשים, הן בהיותן ספקיות של השירות והן בשמשן כמתווכות בין השירות לבין בני משפחותיהן. מערכת החינוך הציבורית בישראל סובלת משתי בעיות עיקריות: אי שוויון עמוק בין יישובים ובין שכונות בתוך יישובים, ושחיקה במעמד המורות ובשכרן. בתי הספר הטובים ביותר מצויים בשכונות האמידות בערים הגדולות, בתי הספר הגרועים ביותר מצויים בערים הערביות, בעיירות הפיתוח ובשכונות הלא מבוססות שבערים הגדולות. מעמד ההוראה בישראל הוא במילא נמוך יותר מאי פעם. נשים מהוות בערך 75% אחוזים מכוח ההוראה.

יתרה מזאת, יש העמקה במגמת ההפרטה: החל בתשלומי החובה ההולכים וגדלים, דרך תשלומי רשות שגובים מהורים מבוססים וכלה בכינון בתי ספר "אוטונומיים". כל אלה מגבירים את האי שוויון. צמצום הפיקוח הרגולטורי של הממשלה על מוסדות חינוך יסודי ותיכון, שהוא פועל יוצא של מסירתם של מוסדות אלה לידי ספקים זרים, ימנע כל אפשרות לעשות בעתיד מאמץ כלל ארצי לקידום בתי הספר בישראל המצויים בקהילות מקופחות.

האפשרות שבתי ספר בישראל יהיו בבעלות של תאגידי זרים אינה מנבאת טובות גם למורות. אלה המועסקות בבתי ספר יוקרתיים, עשויות לקבל שכר ותנאים טובים יותר. כל השאר ימצאו עצמן בפני צמצום נוסף בשכרן. וגם בפני פגיעה בתנאים הסוציאליים שלהן - שכן קשה להניח כי זכיינים פרטיים יאפשרו להן להתארגן ולפעול במסגרת איגוד מקצועי.

שירותי רווחה וביטוח סוציאלי

זירת שירותי הרווחה, המשלבת, כמו בתחום החינוך והבריאות, שירותים פרטיים ושירותים ציבוריים, נפתחה לאחרונה בפני ספקים זרים, באופן בלתי תלוי בגאטס. במסגרת "תוכנית ויסקונסין", האמורה להתחיל בשנת 2005, הזמינה ממשלת ישראל תאגידיים זרים, לצורך הפעלת מוקדי שירות עבור חסרי תעסוקה המקבלים הבטחת הכנסה.

נשים תיפגענה מן התוכנית הזאת בשתי הרמות: הן כנותנות שירות והן כלקוחות של שירותי הרווחה. עובדות/ים סוציאליות/ים בצד עובדות/ים אחרים שספקי השירות מחו"ל יעסיקו, לא יזכו, ככל הנראה, להגנה של הסכמי שכר קיבוציים. מאגר הלקוחות של השירות החדש הזה כולל בעיקר נשים, המהוות 65 אחוזים מכלל מקבלי הבטחת הכנסה. אמהות חד הוריות לבדן מהוות 35 אחוזים מכלל מקבלי הבטחת הכנסה. הניסוי הזה כבר שימש עילה לקיצוץ הדרסטי (30 אחוז במוצע) בתשלומי הבטחת הכנסה, שנעשה בחודש יוני 2003. "הערך המוסף" של הניסוי הזה יהיה פתיחת הזירה של שירותי הרווחה בפני שוק השירותים הבינלאומי.

המקרה של הפנסיה מעבודה

בשנים האחרונות הוכשרה הקרקע לכניסת תאגידיים זרים לשוק הפנסיה בישראל. בשנת 2003, אישרה הכנסת "רפורמה" במערך הפנסיוני: שש קרנות פנסיה ותיקות הולאמו, ואיתן גם הקרנות החדשות, דוגמת "מבטחים חדשה" ו"רקפת", שהיו בבעלותן של הקרנות הוותיקות. בניגוד להצהרות הפומביות, הממשלה הלאימה את הקרנות לא כדי "להצילן מניהול כושל" ולא כדי "להציל את כספי העמיתים", אלא כדי למכור את הקרנות לגורמים פרטיים הפועלים למטרות רווח -- חברות ביטוח. למכרזים שנערכו

בספטמבר 2004 ניגשו גם תאגידי זרים, בשיתוף עם תאגידי ביטוח ישראלים, אולם הם לא נמנו עם הזוכים. לא מן הנמנע שתאגידי הביטוח שכן זכו במכרזים - "מנורה", "מגדל" ו"כלל" -- ישתפו חברות זרות בניהול קרנות הפנסיה שהם רכשו.

משרד האוצר לא הסתפק בדחיקת ההסתדרות ובהעברת קרנות הפנסיה לידיים פרטיות, אלא הוא הגדיל לעשות: הוא הכפיל את דמי הניהול של קרנות הפנסיה, באמצעות שינוי בתקנות של אגף הפיקוח על ההון והביטוח. הדבר נעשה על-מנת למשוך תאגידי עסקיים לרכוש את קרנות הפנסיה, שכן בעסקי הפנסיה, עיקר הרווח הוא בדמי הניהול. הבעיה היא שכל שקל נוסף שנגבה כדמי ניהול הוא שקל פחות שמקבלים עמיתי קרנות הפנסיה בעת הפרישה מהעבודה.

בתוך שנה אחת, הממשלה והכנסת פגעו קשות בפנסיות של העובדים והעבודות. היום עוד אפשר לשנות את המצב העגום שנוצר ולהחזיר את החסכוניות לעמיתים - אם וכאשר יהיה רצון פוליטי לעשות את זה. אולם, מרגע שישראל תפתח את תחום הפנסיה בפני תאגידי זרים, יהיה זה כמעט בלתי אפשרי לשפר את המצב.

במסמך משנת 2003, הביעה ישראל נכונות לדון על תחום הפנסיה במסגרת שיחות גאטס. אם יסתיימו הדיונים בפתיחתו של תחום הפנסיה, ימצאו את עצמם העובדים והעובדות בישראל, שקרנות הפנסיה שלהם נרכשו על ידי חברות הביטוח, מעבירים נתח גדול מהחסכוניות הפנסיוניות שלהם ׀ משיעור של 12% לשיעור של 18% -- ישירות לכיסיהם של תאגידי הביטוח המקומיים והזרים.

במקרה של קרנות הפנסיה, המשמעות של הסכם גאטס היא, שעובדות ועובדים הנמצאים כיום בשוק העבודה יקבלו לעת פרישה מעבודה פנסיות הרבה יותר קטנות מאלה שקיבלו הוריהם -- ולא יהיה בידם לעשות דבר בנדון.

מקורות לשני המאמרים הראשונים

עברית

בר-ניר, נועז, 2003, תזכורת למרכז אדוה מקופת החולים הכללית.

גרוס, ג'וסלין וברברה סבירסקי, 2003, סקרי תקצוב זמן ושוויון בין-מגדרי, תל אביב: מרכז אדוה.

"ישראל הבטיחה לארצות הברית: גירעון של 2.5%-3.0% ב-2004", הארץ, 25.6.2003.

סבירסקי, שלמה ואיתי קונור-אטיאס, 2002, ישראל: תמונת מצב חברתית: 2002, תל אביב, מרכז אדוה.

סבירסקי, שלמה, איתי קונור-אטיאס, ברברה סבירסקי וירון יחזקאל, 2001, נשים בשוק העבודה של מדינת הרווחה בישראל, תל אביב: מרכז אדוה.

אנגלית

presentation given at the conference ",Aaditya, Matto, 2003, "The GATS and Trade in Health Services .Maryland ,on Globalization and Justice, Bethesda

.Barlow, Maude, no date, "A GATS Primer", Committee of Canadians

www.canadians.org/campaigns/campaigns-tradepub-gats_primer.html

Policies: Summary of Current Issues and Caliori, Aldo, 2002, "Coherence between Trade and Financial .www.coc.org ,Center of Concern , "Possible Research and Advocacy Agenda

What is at Stake for Public :Education International, 1999, "The WTO and the Millennium Round [www.ei-](http://www.ei- .and the Public Sector Education? Common Concerns for Workers in Education publish/english/others/epbeipsiwto.html/ie.org) "

www.ei- "Education International, 2002, "GATS Update: 26 December 2002 ie.org/educ/english/WTO-GATS.htm

Holly Grimvalds, "Trade Hankivsky, Olena, Marina Morrow, Pat Armstrong, Lindsey Galvin and .of Women Canada Agreements, Home Care and Women's Health," 2004, Status

World Trade Organisation is Price, David, Allyson M. Pollock and Jean Shaoul, 1999, "How the .Vol. 354: 1889-92 ,*Lancet* ",Shaping Domestic Policies in Health Care

Regulations: How the World Trade Pollock, Allyson M. and David Price, 2000, "Rewriting the .Vol. 356: 1995-2000 ,*Lancet* ",Health-Care Systems Organisation Could Accelerate Privatisation in

Negotiations Threaten Democracy, 'Sinclair, Scott, no date, "GATS: How the WTO's New 'Services www.policyalternatives.ca/publications/gatssummary.html , "Summary

Care?" International Gender Spieldoch, Alexandra, 2001, "GATS and Healthcare - Why Do Women www.genderandtrade.net ,and Trade Network, Secretariat

,Vol. 6, No. 2, January ,*Focus Foreign Policy in White*, Marceline, 2001, "GATS and Women", in www.foreignpolicy-infocus.org

.*Public Health & WTO Agreements* ,WorldHealth Organization and World Trade Organization, 2002

,September 1999,” press release :World Trade Organization, 1999, "TraPolicy Reviews: Israel
www.wto.org

www.wto.org”,World Trade Organization, 2001, “GATS - Fact and Fiction

מי עומד מאחורי הסכמי גאטס?

מתוך: "סליחה, איפה השירותים?" מאת רוני ערמון.
<http://www.bdidut.com/trade/gats.htm>

יותר מכל הסכם בינלאומי אחר, אולי, ההתפתחות של הסכמי GATS עוצבה בידי תאגידיים רב-לאומיים וקודמה בידי המדינות שבהן תאגידיים אלה ממוקמים. תאגידיים אלה הם המרוויחים הגדולים מההסכם: תעשיית השירותים מהווה כשני-שלישים מהפעילות הכלכלית בארצות המפותחות. ברור, אם כן, למה משתלם לתאגידיים להשקיע בהפרטת שירותים.

אנדרה ספיר, יועץ כלכלי למועצה האירופית (European Commission), המייצגת את האיחוד האירופי בארגון הסחר העולמי, אמר בשנת 1994 כי ההסכם על השירותים רקם עור וגידים עוד בשנות השבעים, "לאחר שקבוצה קטנה של תאגידיים מארצות הברית שכנעה את הממשל האמריקני כי יש חשיבות לסחר בשירותים ולקביעת כללים בינלאומיים לסחר זה". דיויד הרטרידג', מנהל יחידת השירותים בארגון הסחר העולמי, אמר אז כי "ללא לחץ אדיר של חברות מימון אמריקאיות, כולל סיטיקורפ ואמריקן אקספרס, לא היה הסכם GATS עולה לדיון". קואליצית תעשיות השירותים האמריקאית (CSI -- Coalition of Service Industries), מובילה לובי תאגידי רב-לאומי למען הורדת ההגבלות על ייצוא שירותים מארה"ב. הלובי עשה רבות לקידום הסכם גאטס. "שיחקנו תפקיד מפתח אגרסיבי בניסוח ההסכם הכלל-עולמי על שירותים", הסביר נשיא הקואליציה, רוברט וסטין. לקואליציה יש מוסד חינוכי המארגן כנסים, שאליהם מוזמנים נציגי הבנק העולמי, איחוד המדינות לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי (OECD) ומוסדות אקדמיים, כדי להתוות את הדרך האידיאולוגית להמשך הליברליזציה. מוסד זה מארגן כינוסים שבמסגרתם נפגשים חברי הקהילייה העסקית עם נציגי המדינות השותפות לדיונים הישירים בגאטס. פגישות אלה, הנערכות בדלתיים סגורות, תורמות ליכולתם של נציגי התאגידיים להפעיל לחץ על נציגי המדינות -- אלה שידונו, בסופו של דבר, בעתיד ההסכם ועתיד העולם.

גם מקומם של התאגידיים האירופיים לא קופח. פורום השירותים האירופאי (ESF - European Service Forum) פועל בהסכמה עם המועצה האירופית. ראשי הארגון הכריזו פעם כי "אנו נחושים לתמוך ולעודד את כיוון הליברליזציה של שוקי השירותים בכל העולם, ולהסיר חסמי סחר והשקעות לסקטור השירותים האירופי".

דוגמא מאנגליה: מעוללות ההפרטה - תאגיד בנייה ינהל בתי ספר

תאגיד בנייה בשם ג'ארביס קיבל בשנת 2003 חוזה תלת-שנתי לניהול בתי ספר תיכוניים באנגליה ובוויילס. מדובר, דרך אגב, בתאגיד הנתון בחקירה משטרתית, לאחר התנגשות רכבות שאירעה בקטע מסילה שעליו קיבל התאגיד זכיון אחזקה, ובה נהרגו 7 נוסעים ועוד 60 נוספים נפצעו.

ההחלטה להעניק את החוזה לג'ארביס עוררה תדהמה וזעם בקרב אנשי חינוך. על פי

החוזה, בסך 1.9 מיליון לירות שטרלינג, אמורה חברת ג'ארביס להעניק שירותי ייעוץ למספר של 700 בתי ספר תיכונים בעלי הישגים הנמוכים ביותר באנגליה ובוויילס. עם פרסום הזכייה של ג'ארביס במרכז גילה העיתון 'גרדיאן', כי מנכ"ל ג'ארביס נמנה עם גדולי התורמים למפלגת הלייבור השלטת.

המרכז פורסם בעקבות הצהרה של שר החינוך האנגלי, כי בכוונתו לסגור בתי ספר תיכונים שהישגיהם נמוכים מאוד. חברת ג'ארביס, שלה אין שום ניסיון קודם בתחום החינוך, אמורה לייעץ לבתי הספר להתמודד עם הישגים נמוכים. אנשי החברה אמורים לעבוד גם באופן ישיר עם בתי ספר.

מזכ"ל ארגון מנהלי בתי הספר באנגליה הכריז, כי אינו יכול להעלות על דעתו גישה פחות הולמת להתמודדות עם הישגים לימודיים נמוכים. הוא הגדיר כ"בדיחה" את הרעיון שחברת בנייה תוכל לסייע לבתי ספר. איגודי המורים מודאגים גם מן האפשרות שהתאגיד יפתח מורים לעבור אליו, ובכך ידלל את כוח האדם בבתי הספר.

קשר אחד נמצא בכל זאת בין חברת ג'ארביס לבין מערכת החינוך: בעבר בנתה החברה מבני חינוך רבים בשיטת -- (PFI) (Private Funding Initiative) שלפיה יזם פרטי בונה בכספו את המבנה ומחכיר אותו לממשלה לתקופה מסוימת, בדרך כלל בערך 30 שנה. השיטה מאפשרת לממשלה להציג הישגים בתחום הבינוי של בתי ספר, בלא שתיאלץ להקדיש לכך נתח משמעותי של תקציבה בשנה מסוימת. דמי החכירה - אשר בסופו של דבר יכסו את כל השקעותיו של היזם, בנוסף על שיעור רווח הולם, יופיעו בתקציבים רק בעתיד.

גם בישראל היו מי שקפצו על הרעיון: שר האוצר לשעבר, סילבן שלום, נסע לאנגליה ללמוד את השיטה, ובשנת 2003 פרסם משרד האוצר לראשונה מכרז לבניית כיתות בשיטת PFI.

לאורך זמן נראה, כי חסרונותיה של השיטה עולים על יתרונותיה, שכן היא מעבירה את העול התקציבי מן הדור הנוכחי אל הדורות הבאים ועל ידי כך ממשכנת את התקציבים העתידיים. כאשר הפרויקטים בשיטה הזאת מתרבים, התוצאה היא שנתחים משמעותיים של תקציבי השנים הבאות משועבדים מראש לתשלום דמי חכירה עבור פרויקטים הנבנים כעת.

הידיעה התפרסמה בעיתון 'גרדיאן' הלונדוני בתאריך 28.4.2003.

דוגמא מאנגליה: מעוללות הפרטה - חברי מרכז המפלגה זוכים, לא רק בישראל

באנגליה, דו"ח שהכין פרופ' קולין קראוץ' מתח ביקורת חריפה על העברת שירותי חינוך לידי תאגידים עסקיים.

טענה מרכזית של פרופ' קראוץ' היא שהזכייה בחוזים הממשלתיים קשורה ביכולתם של תאגידים להשתדל אצל שרי הממשלה או פקידיה הבכירים, יותר מאשר ביכולת מוכחת בתחום החינוך.

המשותף לכל התאגידים שזכו בחוזים ממשלתיים בתחום החינוך הוא, שהם כבר זכו בעבר

במכרזים ממשלתיים בתחומים שונים, לאו דווקא בתחום החינוך.

כמעט כל התאגידים מגייסים לעצמם עובדים מקרב רשויות החינוך הממשלתיות, אותן רשויות המעניקות להם את החוזים.

הידיעה התפרסמה בעיתון 'גארדיאן' הלונדוני בתאריך 5.5.2003.

הדו"ח של פרופ' קראוץ' התפרסם תחת השם:

Colin Crouch. // Commercialization or Citizenship: Education Policy and the Future of Public Services.//

מדוע נשים צריכות להתנגד לגאטס¹ מאת כריסטה ויכטריך

יוני 2003

מתוך סדרת דפי מידע: גלובליזציה של שוויון מגדרי וצדק חברתי
Europe WIDE: Women in Development

לנשים יש לפחות עשר סיבות טובות להתנגד לגאטס, ההסכם הכללי לסחר בשירותים.

1. אנחנו מתנגדות לגאטס, ולהפרטה של שירותי הרווחה הציבוריים, משום שהתהליך הזה הופך את החינוך, הבריאות, הטיפול בקשישים, אספקת המים והאנרגיה, התרבות והניוד לכדי סחורות בשוק העולמי, בדיוק כמו מכוניות, מכוונות ומחשבים. שירותים בסיסיים אינם יכולים להפוך כך סתם לסופרמרקט של מוצרים ושירותים, הנמכרים במחירי השוק. חינוך, בריאות, אספקת מים, ביטחון סוציאלי וביטחון אישי לקשישים, כל אלה הם טובין ציבוריים התורמים לטובת הכלל בחברה. [...] כל בני החברה זכאים ליהנות מן הטובין הציבוריים האלה בזכות היותם בני אדם ואזרחי המדינה [...] במקום להבטיח נגישות לכל לשירותים החברתיים, הסכם גאטס מאפשר גישה לשירותים אלה רק למי שיכול לשלם. [...]

2. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שכתוצאה מהסרת הגבלות מדינתיות ומן ההפרטה של השירותים הציבוריים, לא כולם ייהנו מתמיכה סוציאלית. החלשים הופכים להיות הגורם המפסיד במשחק. גאטס חותר תחת עיקרון הסולידריות. כל עוד הצרכים הבסיסיים ממומנים על יד מסים ותשלומי הביטוח הלאומי, מתקיימת מעין חלוקה מחדש, בין האנשים הבריאים לבין החולים, בין הצעירים לבין הזקנים, בין בעלי הכנסה גבוהה לבין בעלי הכנסה נמוכה, בין אנשים עובדים לבין חסרי מקום עבודה. ההפרטה, הדרישה מכל אחד לדאוג לעצמו ותשלומי החובה לחברות ביטוח פרטיות, הם המרה של עקרון הסולידריות בעקרון לפיו על הפרט לסמוך על יכולותיו ועל כוח הקנייה שלו. במקביל, הכסף שמופנה לרכישת ביטוח פרטי נגרע מן התקציבים הציבוריים. הדבר הזה גורם לקיצוצים בתקציב ולהידרדרות השירותים הציבוריים.

השפעה דומה יש לכללי גאטס, המחייבים [...] משלוחים להעניק יחס שווה לספקי שירותים מקומיים זרים ולנהוג כך גם לגבי מוסדות הפועלים שלא למען רווח ולמוסדות עסקיים, וכל זאת כדי ליצור תנאי תחרות שווים. כאשר ממשלה מסבסדת בית חולים עירוני, או בית חולים המנוהל בידי הכנסייה, היא חייבת, על פי גאטס, לבטל את הסובסידיה, או לחלופין לשלם סובסידיה דומה לרשת בתי חולים פרטיים -- למשל, רשת בבעלות תאגיד אמריקני -- הפועלת באותה מדינה. אם ממשלה תומכת בפעילויות חינוך ובריאות באמצעות פרויקטים של נשים, עליה לתמוך במידה שווה במוסדות חינוך ובריאות הפועלים על בסיס עסקי, שאין להם כל רגישות

מגדרית. כך מתבצעת הקצאה מחדש של כספי ציבור בין משקיעים פרטיים וספקים עסקיים, שעה שהמגזר הציבורי מתרושש והולך.

כשם שהסכם גאטס פוגע בעצם מהותו בעקרון הסולידריות וברעיון מדינת הרווחה, הוא יוצר [...] מערכת בתי שתי רמות בתוך השירותים החברתיים: בצד האחד ניצבים ספקי השירותים העסקיים, המצויינים במיטב הציוד ומעסיקים את העובדים הטובים ביותר בשכר גבוה. בצד השני ניצבת מערכת השירותים הציבוריים, הסובלים ממחסור בעובדים מיומנים ובציוד הולם. נשים זקוקות במידה רבה למערכת שירותי רווחה שהיד מסוגלת. לפיכך הן הראשונות הסובלות מן הקיצוצים בתקציבי הציבור ומן ההידרדרות בשירותים הציבוריים.

3. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שהדרישה שלו להסיר את הפיקוח הממשלתי (דה-רגולציה) מחדירה לחץ תחרותי לכל הפרוייקטים המיועדים לאספקת צרכים חברתיים בסיסיים. ספקי שירותים הן מן המגזר הציבורי והן מן המגזר העסקי מנסים להגביר את היתרון התחרותי שלהם על ידי הורדת השכר מצד אחד ועל ידי הגברת הלחצים על העובדים מצד שני. הם מצליחים לחסוך בהוצאות על ידי "הידוק החגורה", שפירושו פיטורי עובדים או על ידי מיקור חוץ. משרות הנוצרות כתוצאה מכך הן, לעתים תכופות, בלתי בטוחות, חלקיות והשכר המשולם עבורן נמוך. הדבר פוגע קודם כל בנשים, במיוחד כאשר כישוריהן נמוכים. נשים הנאלצות ליצור לעצמן מקום עבודה באמצעות הקמת "מפעל זעיר של אשה אחת" המספק שירותים, מסוגלות לעמוד בתחרות רק אם הן מציעות את כוח העבודה שלהן במחיר זול במיוחד.

[----]

ארגון הסחר העולמי מרבה לדבר על כך שגאטס פותח פתח נרחב ליצירת הזדמנויות תעסוקה. במגזר השירותים, מה שיקרה הוא ריבוי של משרות ללא ביטחון ובשכר גרוע. יהיו גם פחות משרות מוגנות המאפשרות תנאי מחיה בטוחים. הלחץ להוזלת עלות העבודה הולך וגובר. ההתפתחות הזאת מרעה במיוחד עם נשים העובדות במגזר השירותים החברתיים.

4. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שבכל מקום ששירותי הבריאות והחינוך, אספקת המים והשירותים החברתיים הופכים לסחורה עוברת לסוחר, הדרישה להגברת פרויקט העבודה גוברת. כיוון שכך הרווחים גדלים. אלא שבשירותי הרווחה, שעיקר מעייניהם האדם עצמו, יש גבול למידת הפריון האפשרית [...] יש גבול ליכולת להאיץ תהליכי טיפול הכרוכים בחינוך וברגשות. לפיכך כאשר הרווחיות היא הגורם הקובע, עבודה הכרוכה בדאגה לזולת, שהיא איטית ויקרה מעצם טבעה, מסולקת אל מחוץ לגבולות הכלכלה... אל חיק המשפחה והקהילה. אלא שבמגזר הזה עובדות בעיקר נשים. פירוש הדבר שנשים מאבדות מקומות עבודה בשכר. סיעוד ושירותי רווחה אחרים מסולקים משוק העבודה ומוטלים שוב על הנשים, המספקות שירותים ללא תשלום של טיפול בקרובי המשפחה בבתיהם, לאחר שנשלחו הביתה מבתי חולים זמן קצר מאוד לאחר ניתוח. היעילות הנדרשת במגזר השירותים אינה אלא הסטת העבודה ממגזר העבודה בשכר למגזר משק הבית ללא שכר. התוצאה: לנשים יש פחות מקומות עבודה המבטיחים להן קיום - ויותר עבודה ללא שכר.

5. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שהיעד העיקרי של מוסדות פרטיים המספקים שירותים הוא הרווחיות, וכל שאר היעדים חייבים להיות כפופים לה. מוסדות פרטיים משקיעים בתחומים שבהם ניתן להרוויח. תחומים בלתי רווחיים נותרים בידי המגזר הציבורי. כך למשל, חברות שירותים משקיעות בעיקר במערכות לאספקת מים באזורי מגורים של אנשים בעלי כושר קנייה גבוה. חברות פרטיות לביטוח בריאות מחזרות אחרי לקוחות הנמצאים ברמת סיכון בריאותי נמוכה וברמת הכנסה גבוהה. מאחר שתוחלת החיים של נשים היא גבוהה יותר, הן נמצאות בקבוצת הסיכון וחייבות לשלם פרמיות גבוהות מאלה של גברים. אסטרטגיה סלקטיבית זו של החברות העסקיות נקראת "גריפת שמנת" [...]

6. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שההסכם רתום רק ליתרונות הכלכליים, ללא התייחסות להפסדים חברתיים ולהשלכותיהם. לפיכך, גאטס אינו מגלה כל רגישות מגדרית ואין בו כל דאגה לצדק מגדרי. דוגמא אחת היא הליברליזציה היתרה במגזר התיירות. גאטס אינו מתייחס לעובדה, שרבות מן הנסיעות ארוכות הטווח הן של תיירי מין ואנשי עסקים, המנצלים את המספר ההולך ורב של זונות, במדינות שממשלותיהן רואות בהכנסות האלה תרומה משמעותית לעידוד הצמיחה הכלכלית. דוגמא נוספת של בורות חברתית שהסכם גאטס מגלה היא

בנושא ההגירה הזמנית של מומחים בעלי כישורים גבוהים. ממשלות רואות בהעברות הכספים הביתה אך ורק רווח כלכלי, ללא כל התייחסות להשלכות שיש לבריחתם של אנשים מוכשרים מתחומים מסוימים, כגון מגזר הבריאות, על הארצות המתפתחות. ארצות מתפתחות הרואות לנגד עיניהן אך ורק את כספי מומחיהן העובדים במערב אף דורשות כי הגירת עבודה של אנשים בעלי כישורים נמוכים תיכלל גם היא בגאטס. הדבר עלול להפוך למעין "צ'ק פתוח" לסוכנויות פרטיות, למוסדות להשמה מקצועית ולסרסורים, הסוחרים בנשים ודוחפים אותן לעיסוקים מסוכנים תוך ניצולן והפיכתן לזונות. גאטס אינו מקדיש לכך ולו גם אפס קצה של מחשבה. ההסכם עיוור לעניינים חברתיים ולענייני מגדר.

7. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שאיננו מאמינות שהפרטה של מגזר השירותים מביאה תועלת רבה לפיתוח המדינות המתפתחות ולחיסול העוני. נהפוך הוא: ההפרטה של המגזר הציבורי לאור השינויים המבניים [הנכפים על הארצות המתפתחות] מביאים בעקבותיהם השלכות שליליות. המסחר בשירותים, להוציא התיירות, הוא נחלתן הכמעט בלעדית של המדינות המתועשות. האיחוד האירופי אינו טורח להסתיר את העובדה, כי היעד העיקרי שלו הוא יצוא שירותים בידי חברות אירופיות בינלאומיות. גאטס עבורן "אינו אלא כלי שנועד להועיל לתאגידים." המדינות החברות בארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח (OECD), שהוא ארגון של הארצות העשירות, הן המרוויחות העיקריות מן ההפרטה. לדברי ארגון הסחר העולמי, מדינות בעולם השלישי יכולות להחליט באורח חופשי מה והיכן הן מבקשות להפריט. אך ארגון הסחר העולמי יודע אל נכון מה הם יחסי הכוח האמיתיים בין מדינות הארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח לבין המדינות המתפתחות [...].

8. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שהוא בחזקת סטירת לחי בפניה של הדמוקרטיה, בדיוק כמו כל הסכמי הדה-רגולציה האחרים של ארגון הסחר העולמי. סבבי השיחות על ההסכם [...] מתקיימים מאחורי דלתים סגורות וללא שקיפות. האיחוד האירופי נושא ונותן בשם המדינות החברות בו, ללא מעורבות של בתי הנבחרים הלאומיים או של הציבור הרחב. ההחלטות החשובות ביותר מנוסחות בחדרי חדרים בידי חברי הארגון לשיתוף פעולה כלכלי ופיתוח [...]. המדינות הקטנות והחלשות יותר אינן משתתפות בדיונים ואין להן המשאבים והיכולת לקחת חלק פעיל בכל העניין הזה של משא ומתן. לעומת זאת, תאגידים רב-לאומיים מאירופה, ארצות הברית ויפן, המתמחים באספקת שירותים, חיזקו את כושר השידול שלהן ונטולות חלק פעיל במשחק.

גם כעת נשמר בסוד המידע המדויק על הדרישות וההצעות של הממשלות; החומר מוגדר סודי. מועדי סבבי השיחות המתוכננים אינם מתפרסמים ברבים, ואין כל התייחסות לביקורת של הארגונים החברתיים ברחבי העולם. הנה דוגמא: בזכות מחאות ציבוריות רבות היקף בקו צ'מבה שבבוליביה, בוטלה ההפרטה של מערכת אספקת המים, מתוך התחשבות ברורה בהתנגדות הציבור. ואף על פי כן, האיחוד האירופי דורש, כי בוליביה תסיר את כללי הפיקוח על אספקת המים [...].

9. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שההסכם הוא חלק מהפרטה זוחלת. לפי שעה, האיחוד האירופי לא דורש הפרטה בחינוך ובבריאות [...] אך האיחוד האירופי טורח להדגיש כי יש בכוונתו לעשות זאת. הסרת הרגולציה וההפרטה היא תהליך זוחל המתקדם צעד צעד. הדבר ניכר בעליל בעובדה שגאטס כולל הסכם חשאי חדש בעניין השקעות, המחזק את זכויות המשקיעים כנגד הממשלות. במקביל, הוא מחליש את זכות הממשלות לנקוט צעדי רגולציה, שכן הן חייבות להוכיח שצעדים אלה אינם מגבילים את הסחר החופשי. היעד של מדינות האיחוד האירופי, "לקדם במלוא המרץ את האינטרסים האירופיים שלנו", מתגלה בבירור בעובדה שהאיחוד האירופי דורש עתה משבעים ושתיים מדינות להפריט את מערכות אספקת המים שלהן - שעה שהוא עצמו אינו פותח את התחום לתחרות בינלאומית.

10. אנחנו מתנגדות לגאטס, משום שההסכם פוגם בסיכויי העתיד. גאטס הוא דרך חד סטרית, מלכודת. אין כמעט כל אפשרות לסגת מצעדי ההפרטה והדה-רגולציה שכבר ננקטו, או להשעותם לתקופה מסוימת - למשל, במקרה חירום, משבר, או כשממשלה מתחלפת. הנה כי כן, גאטס הוא מכשיר של כוח כלכלי, בעל כללים ודרכי רגולציה משל עצמו, המכפיף לצרכיו את הדמוקרטיה ואת הריבונות הלאומית של המדינות. גאטס מאפשר להתעלם מאמות מידה חברתיות וסביבתיות, מהגנה על איכות הסביבה ומן הצרכן, בטענה של "מחסומי סחר בלתי נחוצים".

אנחנו עומדות בתוקף על הרעיון שאסור לחוקי ארגון הסחר העולמי לחסל את אמות המידה האלה. מן הראוי להעדיף את הצדק החברתי והמגדרי, את האספקה של צורכי היסוד, את ההגנה על הסביבה ועל זכויות האדם, על פני זכויות הסחר וחוקי המסחר.

[----]

מאנגלית: מיכל סלע.

מבוא להסכם הכללי למסחר בשירותים-גאטס 2

מוד ברלו 3

הקדמה

סיום מחזור השיחות של ועידת ארגון הסחר העולמי לציון סוף האלף, שהתקיים בעיר סיאטל שבמדינת וושינגטון בחודש נובמבר 1999, היה אסון. השלכותיו מורגשות עדיין היטב בעסקי הכספים העולמיים והסחר הבינלאומי. המשא והמתן השאפתני ביותר בנושא הסחר בתולדות העולם הסתיים בכישלון חרוץ. או שמא לא:

חודשים ספורים בלבד לאחר שנמוגו העשן וענני הפלפל, לאחר שכל אלפי המפגינים, פקידי הממשל והעיתונאים התפזרו לבתיהם, החל סיבוב נוסף של מגעים שקטים למדי, הפעם בז'נווה, בחסות ההסכם הכללי לסחר בשירותים, המוכר ברבים בראשי התיבות 'גאטס' (GATS - The General Agreement on Trade in Services). במה הוא עוסק? בניסיון להכפיף את אין ספור השירותים שממשלות נוהגות להעניק, בכל רמה אפשרית, למשמעת הנוקשה של ארגון הסחר העולמי ולהחדיר את התחרות הבינלאומית המצמררת לכל אתר ואתר של פעילות הממשלות, באשר הן.

פקידי ארגון הסחר העולמי טוענים בתוקף, כי יש בידיהם הסמכות לנהל את המגעים האלה. הם נוהגים לציון בגאווה רבה, כי השירותים היו תחום השיח היחיד בסיאטל שלא התגלעו בו כל חילוקי דעות פנימיים. הרוח מעיני הציבור, בליווי אך מעט מזעיר מחקרנותם החטטנית של אמצעי התקשורת, עסוקות כעת ממשלותינו במלוא המרץ במשא ומתן בינלאומי בעל משמעויות מרחיקות לכת, בהיקף שלא היה כדוגמתו. אם לא יקומו אזרחי העולם ויתעוררו לפעולה, כפי שעשינו אנחנו כדי לעצור את הסכם הרב צדדי לעניין ההשקעות, הידוע לשמצה (Investment MAI - Multilateral Agreement on), נאבד את המעט שנתר מזכויות היסוד הבסיסיות שלנו, כפי שהן מוגדרות בהכרזת האו"ם לכל באי עולם בדבר זכויות האדם.

מהו גאטס?

ההסכם הכללי לסחר בשירותים הוא אחד מתוך יותר מעשרים הסכמי סחר, שארגון הסחר העולמי מנהל ואוכף. הסכם גאטס נוסד בשנת 1994, לקראת סוף השיחות ב"סבב אורוגוואי" של גאטס, הלא הוא ההסכם הכללי בדבר תעריפים וסחר (General Agreement on Tariffs and Trade GATT - the). זהו אחד מהסכמי הסחר שאימצו המדינות שהקימו בשנת 1995 את ארגון הסחר העולמי. המשא ומתן לגיבוש ההסכם ותרגומו הלכה למעשה, היה אמור להתחיל כעבור חמש שנים, מתוך שאיפה "להגביר באופן הדרגתי את רמת הליברליזציה". השיחות אכן החלו, כמתוכנן, בחודש פברואר 2000, במסגרת קבוצת דיון בראשות שגריר קנדה לארגון הסחר העולמי (נשימש

בעבר כשר לענייני סחר בינלאומי, סרג'יו מארקי (Marchi). המטרה המשותפת שהציבו לעצמן אירופה, ארצות הברית וקנדה היתה לנסח הסכם כללי עד חודש דצמבר, 2002.

תחום העיסוק והאחריות של הסכם גאטס הוא הליברליזציה של הסחר בשירותים, מתוך רצון להסיר בהדרגה את כל מה שמוגדר כ"מכשולים" שהממשלות מציבות בפני התחרות הבינלאומית במגזר השירותים. ההסכם הזה הוא בחזקת "הסכם מסגרת רב-צדדי". פירושו של דבר, כי המשימה הכללית שלו הוגדרה עם הקמתו ואחר כך, במהלך משא ומתן מתמיד, אמורים הצדדים להוסיף לו מגזרים חדשים וכללי פעילות נוספים.

ביסודו של דבר נועד גאטס להגביל את פעולות הממשלה בכל הקשור למתן שירותים, באמצעות מערך הגבלות מחייב מבחינה משפטית וחוקית, המגובה בצעדי ענישה שאותם אוכף ארגון הסחר העולמי. המטרה הבסיסית ביותר של ההסכם הזו היא להגביל מתן שירותים בידי רשויות הממשל בכל הרמות, ולאפשר לתאגידים רב-לאומיים לגשת למרכזים במגוון רחב של תחומי עיסוק, כולל בריאות הציבור וחינוך.

במהלך ההכנות לשיחות שאלה שרלין ברשבסקי, נציגת משרד המסחר של ארצות הברית, את נציגי הקואליציה של תעשיות השירותים, אחת השדולות החזקות בארצות הברית, מה היו רוצים לכלול בהסכם גאטס. המשלחת של אירופה לשיחות פנתה גם היא בשאלה דומה לנציגי השדולה האירופית, "פורום השירותים של אירופה". להלן רשימת התחומים השונים שארגוני-שדולה אלה הגדירו כתחומי סחר הראויים להעדפה במהלך של הגברת הליברליזציה: שירותי בריאות, שירותי אשפוז, עבודות תחזוקת הבית, טיפולי שיניים, טיפול בילדים, טיפול בקשישים, חינוך בשלוש דרגותיו: יסודי, תיכון ועל-יסודי, מוזיאונים, ספריות, משפט, עזרה סוציאלית, אדריכלות, אנרגיה, שירותי אספקת מים, שירותי הגנה על הסביבה, נדל"ן, ביטוח, תיירות, שירותי דואר, תחבורה, הוצאה לאור, שידורי רדיו ותחומי שירותים רבים נוספים.

ארצות הברית הבהירה היטב את עמדתה: "ייפוי הכוח של הנושאים והנותנים הוא שאפתני: להסיר את כל המכשולים העומדים בפני סחר בשירותים וליצור גישה ממשית אל השוק, בכפוף למגבלות מסוימות. האתגר העומד בפנינו הוא להשלים את תהליך הסרת המגבלות בכל מגזרי השירותים, תוך שימוש באמצעים הכפופים כבר עתה לתחומי העיסוק של גאטס ואמצעים אפשריים נוספים, שאינם כפופים עדיין לתחומי העיסוק של גאטס". ובמילים של אדם מן השורה, פירושו של דבר כי [148] חברי ארגון הסחר העולמי יסכימו לפתוח את כל ענפי השירותים בארצותיהם ולנהלם על פי חוקי הסחר החופשי, תוך שימוש באמצעי האכיפה שהנהיג ארגון הסחר העולמי, אמצעים שכבר הצליחו לבטל חקיקה מקומית בעשרות מדינות בתחומי הבריאות, בטיחות המזון ואיכות הסביבה.

תולדות ארגון הסחר העולמי

כדי להבין כיצד הממשלות שלנו מסוגלות לקיים משא ומתן, האמור לפגוע בזכויות היסוד הבסיסיות ביותר שלנו, כאשר כמעט איש אינו יודע על כך ואיש לא נתן לכך את תמיכתו, מן הדין לשוב ולהיזכר בשורשיה של מערכת הסחר העולמי. בשנת 1947 הוקם מוסד סחר חדש, ארגון הסחר הבינלאומי, (International Trade Organization). שהיה בעל מנדט שונה מאוד מן המנדט שניתן מאוחר יותר בידי ארגון הסחר העולמי (World Trade Organization - WTO). הארגון שהוקם בשנת 1947 הציב לעצמו מטרה לקדם סחר בינלאומי מוסדר בחסות המשפטית של האו"ם ובמסגרת המנדט החברתי שלו, כולל דאגה לתעסוקה מלאה ושמירה על כל זכויות האדם והזכויות החברתיות, כפי שהוגדרו ונקבעו בהכרזה הבינלאומית של האו"ם בדבר זכויות האדם ובאמנות הבינלאומיות הנלוות לה. לארגון הסחר הבינלאומי היתה אף הזכות להסדיר את השימוש בהון רב-לאומי, כך שהוא ישרת את היעדים החברתיים הללו.

ארצות הברית דאגה לחסל את ארגון הסחר הבינלאומי, וביקשה לכוון במקומו השקעות וסחר גלובלי המבוססים על מספר קטן של כללים. לפיכך, פעלה ארצות הברית להקמת גאטס - הסכם תעריפים וסחר שאינו כפוף לסמכות המשפטית של האו"ם. מאז הקמתו של גאטס (מאוחר יותר באותה שנה, 1947) התקיימו שמונה מחזורי שיחות בינלאומיים. ששת מחזורי השיחות הראשונים התמקדו אך ורק במכסים. ארגון גאטס הלך וגדל, הלך והתעצם במידה רבה מבלי שהחברה האזרחית הבחינה בכך.

מחזור השיחות השביעי, שהתקיים בטוקיו (1973-1979), התנהל בתקופה שבה התהווה "הקונסנסוס של וושינגטון" (The Washington Consensus) -- מודל כלכלי הדוגל בהפרטה, סחר חופשי והסרת הפיקוח הממשלתי. זו היתה גם תקופת הצמיחה של תאגיד-הענק הרב-לאומיים, המצליחים לחמוק מפיקוחן של מדינות הלאום, ומבקשים בנוסף לחמוק גם מפיקוח בינלאומי. מדובר, בין היתר, בתאגיד-ענק העוסקים בשירותים, והמשתוקקים לחדור אל תחומים שעד עתה היו בתחום השליטה הבלעדי של ממשלות, בעיקר במגזר השירותים החברתיים.

לפיכך החל גאטט, לראשונה, לעסוק ב"מחסומים שאינם מכסי", דהיינו, במכלול צעדי המדיניות והתקנות שקבעו ממשלות, כולל חוקי איכות הסביבה ותכניות חברתיות שיש להם השלכות על הסחר. מחזור השיחות של אורוגוואי (1986-1994) הרחיב עד מאוד את מגוון הנושאים שהועמדו לדיון. לראשונה הוזכר תחום השירותים במפורש, תוך התייחסות לתחומים שבדרך כלל אינם קשורים למסחר. לפתע פתאום התחורר לארגונים לא ממשלתיים, לארגוני צדק חברתי ולפעילים למען איכות הסביבה, כי שעה שהם עצמם היו טרודים במאבקים מול ממשלותיהם, כל ארגון בארצו, ומול האו"ם, גבר עד מאוד כוחן של מערכות הסחר העולמיות.

כבר עם הקמתו ניחן ארגון הסחר העולמי (WTO) בעוצמה שאין לשום ארגון בינלאומי אחר. אדריכלי סדר-היום הסופי של מחזור שיחות גאטט באורוגוואי ביקשו לגבש מסגרת של כללים שתאפשר לשלוט בכלכלה העולמית באמצעות כלים של ממשלה כלל עולמית. בניגוד להסכם התעריפים והסחר, גאטט, שהיה למעשה חוזה עסקי בין אומות, הרי שארגון הסחר העולמי קיבל מעמד של ישות משפטית. הארגון נהנה ממעמד בינלאומי מקביל לזה של האו"ם, אלא שבנוסף על כך הוא מצויד גם בכלי אכיפה רבי עוצמה (הדגשה שלנו).

בניגוד לכל מוסד כלל-עולמי אחר, יש לארגון הסחר העולמי סמכות חקיקה וסמכות שיפוט המאפשרים לו לצאת חוצץ נגד חוקים, נהלים וצעדים של מדינות ולפגוע בהן קשות - אם נראה לארגון כי חוקים, נהלים וצעדים אלה מגבילים יתר על המידה את הסחר. לעומת זאת, אין לארגון הסחר העולמי כל אמות מידה מינימליות להגנה על עובדים ועל תעסוקה, על זכויות האדם, על רמת השירותים החברתיים או על איכות הסביבה. להוציא מקרה אחד ויחיד, כל אימת שארגון הסחר העולמי התמודד מול חוק לאומי כלשהו בתחום הבריאות, בטיחות המזון, הגינות במסחר או איכות הסביבה, יצא ארגון הסחר העולמי וידו על העליונה (הדגשה שלנו).

פעולות ארגון הסחר העולמי בשנים האחרונות מצביעות בעליל על כך שהוא הפך לארגון החזק ביותר, הסודי ביותר והאנטי-דמוקרטי ביותר עלי אדמות. לא ירחק היום והארגון ילבש גלימה של ממשלה כלל עולמית ויעשה ככל יכולתו כדי להרחיב את תחומי שליטתו.

חברות רב-לאומיות העוסקות בעסקי שירותים

השירותים הם הענף הגדל ומתרחב במהירות הרבה ביותר בסחר הבינלאומי. מכל סוגי השירותים, דומה כי שירותי הבריאות, החינוך והמים הם בעלי הפוטנציאל הרב ביותר לגרוף רווחים גדולים. ההוצאה העולמית על שירותי מים עולה כבר עתה על 1 טריליון דולר בשנה, ההוצאה על שירותי חינוך היא בגובה 2 טריליון דולר בשנה וההוצאה על שירותי הבריאות --arial-- בגובה של 3.5 טריליון דולר. שירותים אלה, ושירותים רבים אחרים, מהווים כיום מטרה לתאגיד-ענק רב-לאומיים חמסניים ורבי עוצמה. המטרה הניצבת לנגד עיניהם היא אחת ויחידה: להרוס עד היסוד את השירותים הציבוריים על ידי הכפפתם לתחרות בינלאומית ולשיטה הנוקשה של ארגון הסחר העולמי.

בארצות הברית, שירותי הבריאות הפכו לעסק עצום ורב רווחים. בבורסה של ניו יורק רשומים תאגידים ענק המתמחים במתן שירותי בריאות. לדברי ריק סקוט, נשיא חברת קולומביה, שהיא התאגיד הגדול ביותר בעולם לניהול בתי חולים, שירותי בריאות אינם אלא עסק לכל דבר, שאינו שונה במאומה מחברות תעופה או ממפעלים לייצור מיסבים למכוניות. הוא הצהיר כי בדעתו להרוס את כל בתי החולים הציבוריים בארצות הברית. בתי-השקעות כדוגמת מריל לינץ' צופים, כי במהלך עשר השנים הקרובות יעברו מערכות החינוך הציבורי תהליך כלל עולמי של הפרטה, כפי שקרה במערכות הבריאות. לדעתם, צופן תהליך זה בחובו, לכשיתמש, רווחי ענק. האיחוד האירופי הודיע לאחרונה, כי עד סוף העשור הנוכחי יהיה כל בית ספר ציבורי באירופה מחויב ליצור קשרי שיתוף פעולה עם תאגיד כלשהו. תהליכים אלה חדרו גם לתחום ההשכלה הגבוהה: אצל המכללות הפרטיות, כיבוש שווקים זרים הפך זה מכבר לאסטרטגיה מרכזית.

התהליך נמצא כבר בעיצומו. מקומות רבים בעולם כבר פירקו את התשתית הציבורית שלהם בהוראת קרו המטבע הבינלאומית. כדי להיות זכאים למחיקת חובות, נאלצו במשך עשרים השנים האחרונות עשרות מדינות מתפתחות לוותר על שירותים ציבוריים ולהעבירם לידי תאגידים זרים הפועלים למטרת רווח. תאגידים אלה הורשו להיכנס ולשווק את "מוצרי" הבריאות והחינוך שלהם לאלה מבין "הצרכנים" המסוגלים לעמוד בתשלום הנדרש. מיליוני בני אדם נותרו עקב כך ללא כל שירותים חברתיים בסיסיים. מדינות אמריקה הלטינית מתנסות עתה בפלישה של התאגידים האמריקאיים לשירותי בריאות, ובה בשעה פותחות מדינות באסיה את שעריהן בפני סניפים של אוניברסיטאות זרות ובפני רשתות לשיווק שירותי בריאות. לאחרונה מאלץ הבנק העולמי את המדינות האלה להפריט את שירותי המים שלהן, ואף עושה יד אחת עם תאגיד-ענק בתחום המים, כדוגמת ויונדי (Vivendi) או סואץ ליונז דו-או (Suez Lyonnaise des Eaux) כדי שאלה יוכלו לקנות לעצמם "זכויות" בעולם השלישי.

ועתה, באמצעות שיחות גאטס, מבקשים התאגידים האלה לאלץ את אותן מדינות בודדות, שיש להן עדיין מונופול על שירותים ציבוריים, לנטוש את הדרך הזאת. הם מבקשים לכוון כללים מחייבים, גלובליים ובלתי הפיכים, שיבטיחו להם נגישות למכרזים שממשלות מפרסמות בתחום השירותים. והם אכן מצליחים לעשות זאת. למעלה מארבעים מדינות, כולל כל מדינות אירופה, הצטרפו עד עתה לכללים של גאטס ופתחו את מגזר החינוך הציבורי לתחרות של תאגידים המצויים מחוץ לגבולותיהן. קרוב למאה מדינות כבר עשו זאת בתחום שירותי הבריאות. ככל שיתקדמו השיחות החדשות, יתקשו מדינות בודדות לשחות נגד הזרם.

מה יש בו בהסכם גאטס?

הסכם גאטס הקיים הוא מטריד מאוד. היקף תחולתו בהחלט מעורר דאגה. הוא מכסה את כל מגזרי השירותים, את כל אופני האספקה ואת מרבית האמצעים העומדים לרשות ממשלות, כולל חוקים, נהלים, תקנות וקווים מנחים לפעולה, כתובים ובלתי כתובים. אין ולו אמצעי ממשלתי אחד, העשוי להשפיע על הסחר בשירותים, יהיה יעודו אשר יהיה, המצוי מעבר להישג ידו של הסכם גאטס - גם אם נועד להגן על הסביבה, או על הצרכן, או לאכוף חוקי עבודה.

ההסכם אוסר להפלות ספק זר בכל תחום שנכלל בהסכם, בלא להתחשב בתנאים שבהם ניתן השירות ותוך התעלמות ממעשיו ומחדליו של הספק בתחום זכויות האדם או הדאגה לאיכות הסביבה. הצדדים להסכם הסכימו עוד, כי התקנות תהיינה ישימות באורח גורף לרוחב כל הקשת, בין אם מדובר על תחום המצוי ברשימת התחולה של גאטס ובין אם לא. כלל רוחב אחד שכזה הוא כלל "האומה המועדפת ביותר", הקובע, כי מרגע שתאגידים ממדינה אחת פועלים בשוק שלך, עליך להרשות את כניסתם של תאגידים מכל המדינות. הכלל הזה חל על כל השירותים, גם על אותם בודדים הזוכים עדיין להגנה במדינות אחדות, כמו מגזר הבריאות והחינוך. על פי אותו כלל רוחב, כל התקנות, בכל מגזר שירותים שהוא, כולל השירותים החברתיים, חייבות "לצמצם ככל האפשר את הפגיעה בסחר". כל המדינות החברות בארגון הסחר העולמי חייבות להיות נכונות לאפשר פעולה לפי כללי השוק בכל מקום אפשרי, אפילו בתכניות חברתיות.

ברגע זה, השירותים הציבוריים המסופקים על ידי הממשלה זכאים לקבל פטור מכללי הסחר החופשי. לפיכך, מספר ארצות ביקשו שלא להחיל את כללי הסחר החופשי על רשת הביטחון הסוציאלי שלהן. אלא שבהתאם לסעיף 1.3 (c) של הסכם גאטס, מדינה הרוצה כי שירות מסוים שהיא מעניקה ייחשב לשירות שרק הממשלה רשאית לתיתו, חובה לספק אותו "ללא כל תמורה". פירוש הדבר שהענף הנדון חייב להיות ממומן כולו בידי ממשלה ולא תהיה לו מטרה מסחרית מכל סוג שהוא. מאחר שכיום אין כמעט בעולם מגזר שירותים הנקי לחלוטין מכל היבט מסחרי, הפטור הזה הוא פשוט חסר משמעות.

מה מוצע בהסכם הכללי על סחר בשירותים

בספרו החדש על גאטס והשיחות של ארגון הסחר העולמי בנושא השירותים הציבוריים (GATS, How the WTO's Negotiations Threaten Democracy New Services) מגדיר החוקר הקנדי סקוט סינקלייר (Sinclair) את שלושת הנושאים העומדים בראש סדר היום של מחזור השיחות הנוכחי.

ראשית, פקידי גאטס ינסו להרחיב את אפשרויות הגישה אל שווקים מקומיים. ממשלות תהיינה נתונות בלחץ כבד להוסיף עוד שירותים לרשימת השירותים הפתוחים לתחרות מסחרית. הנשק היעיל ביותר הוא החלתו של כלל "היחס הלאומי" לרוחב כל המערכת: לפי כלל זה, הממשלה בארץ נתונה חייבת להעניק לכל תאגיד זר את אותם תנאים שהיא מעניקה לתאגיד מקומי. לפי שעה, רעיון "היחס הלאומי" חל על שירותים מסוימים בלבד. היעד הסופי הוא ליישם זאת על כל סוגי השירותים, כולל שירותים חברתיים. זאת ועוד, המדינות הצפוניות החזקות תדרושנה מן המדינות המתפתחות להרחיב את הנגישות לשוקיהן, וילחצו עליהן לבטל תכניות לאומיות עצמאיות. כך גם תוחלש הסמכות הדמוקרטית של הממשלות הללו.

שנית, פקידי גאטס מנסים להטיל מגבלות חמורות על יכולתן של מדינות לקבוע לעצמן תקנות ונהלים משלהן. בכך תוגבל היכולת של ממשלות לקבוע תקנים בתחומי איכות הסביבה, הבריאות ותחומים אחרים, הפוגעים בחופש המסחר. סעיף VI:4 בהסכם גאטס קורא לפתח אמצעי אכיפת משמעת כדי להבטיח כי "צעדים המתמייחים לדרישות איכות והליכי ייצור, תקנים טכניים ודרישות רישוי לא יציבו מכשולים שיכבידו על המסחר מעבר לנדרש". גם התנאי הזה צריך לחול לרוחב כל קשת השירותים. ממשלות תאלצנה להוכיח, כי תקנות, תקנים וחוקים החלים בתחומן הם בחזקת "לא מעבר לנדרש" וכי לא היתה כל דרך חלופית שתטיל פחות מגבלות על המסחר.

שלישית, מטרת השיחות המיוחדות היא לפתח כללים חדשים והגבלות נוספות להסכם הסחר בשירותים, בכונה להגביל עוד יותר את השימוש בסובסידיות ממשלתיות, כמו אלה הנהוגות בעבודות ציבוריות, בשירותים עירוניים ובתוכניות ציבוריות להקלת המצוקה. התפתחות מאיימת במיוחד היא הדרישה להרחיב את הכללים בדבר "נוכחות מסחרית": כללים אלה מאפשרים למי שמוגדר "משקיע" ממדינה אחת השותפה להסכם גאטס, ליצור נוכחות בכל אחת מהמדינות האחרות השותפות להסכם גאטס, ולהתחרות לא רק מול ספקים מקומיים, אלא גם על מימון ציבורי כנגד מוסדות ושירותים מקומיים הנהנים מתמיכה ציבורית.

כל ההצעות האלה יחדיו ירחיבו במידה ניכרת את הסמכות של ארגון הסחר העולמי בעסקי היומיום של הממשלות. כדברי סינקלייר: "פירושו של דבר יהיה העברה של האחריות הרגישה ליצירת איזון בין האינטרס הציבורי לבין שיקולים מסחריים, מידי ממשלה נבחרת לידי טריבונלים ממונים, או לוועדות של ארגון הסחר העולמי."

כיצד ישפיע עליך הסכם הסחר בשירותים?

כל פרט ותג בחיי הציבור יושפע מגאטס. כבר עתה חל שינוי מהותי ברחבי העולם כתוצאה מהגלובליזציה הכלכלית. העושר מצטבר בצמרת, והתהום ההולכת ונפערת בין מי שנהנה מן המערכת לבין המעמד הנמוך הולכת ומעמיקה. כדי להבטיח מה שהסופר האמריקאי יונתן קוזול (Kozol) מכנה "הישרדות ילדי הכשירים ביותר", הולכות ונוצרות בכל רחבי העולם מערכות של בתי ספר יוקרתיים ומערכות בריאות יוקרתיות לקבוצות העלית, לצד מערכות נחותות לאלה שאינם נחשבים, אם בכלל נותרה להם מערכת.

אט אט כולנו נוטשים את החלום הישן על זכויות אוניברסליות.

הסכם גאטס מתכחש לזכויות חברתיות האוניברסליות המוגדרות בהכרזת האו"ם לכל באי עולם בדבר זכויות האדם. במסגרת המשטר המוצע על ידי גאטס תהיה לתאגידי בריאות וחינוך, הפועלים למען רווח, הזכות לפעול ולהתחזק בכל המדינות החברות בארגון הסחר העולמי. תהיה להם הזכות להתחרות על הפעלת בתי חולים ובתי ספר, תמורת כספי הציבור. תקנים של בריאות ושיקולים מקצועיים בחינוך יהיו כפופים לכללים של ארגון הסחר העולמי והם יתוקנו כך שיובטח כי הם אינם מקשים על הסחר החופשי. תאגידי חינוך זרים ייהנו ממידה רבה של סמכות. שירותי רפואה הניתנים בשלט רחוק, מארץ אחרת, יהיו תופעה חוקית. מדינות לא תוכלנה לעצור את התחרות חוצת-הגבולות בין אנשי מקצוע זולים בתחום הבריאות והחינוך.

ארגון הסחר העולמי כבר פועל בכיוון הזה. מחלקת השירותים של הארגון שכרה חברה פרטית לענייני חינוך רב-לאומיים בשם Transnational Education The Global Alliance for, כדי לתעד קווי מדיניות הנהוגים ברחבי העולם

"המפלים נגד ספקי חינוך זרים." תוצאות "הסקר" הזה ישמשו אמצעי לחץ על אותן המדינות הממשיכות לקיים מערכת חינוך ציבורית, לזנוח את השיטה הישנה לטובת השוק העולמי.

לא זו בלבד שמדינות לא תוכלנה עוד להרשות לעצמן לממן את רשת הביטחון הסוציאלית ואת מערכת החינוך (איזו ממשלה תוכל להתחרות בתחומים אלה בתאגידים רבי העוצמה?), אלא שתאגידים שירותים פרטיים יוכלו גם לשנות פעילויות המתקיימות בתחומים שנחשבו עד עתה זכויות יסוד, כמו חינוך ותרבות, ולהכפיף אותם לכללי ההתנהגות של השוק החופשי. ארגון הסחר העולמי מטפל כבר עתה ב"שוק החינוך" ומכפיף את החינוך, הכשרת המורים והמחקר לחוקי השוק. צעדים שנועדו להגן אל הייחוד התרבותי של הקהילות השונות, של מיעוטים ושל מדינות, גם הם נחשבים בעיני ארגון הסחר העולמי "מכשול בפני הסחר" ונגזרה עליהם כליה.

הסכם הסחר בשירותים כולל גם את הסמכות לספק "שירותים למען הסביבה" והגנה למשאבי הטבע. הגנים הציבוריים שלנו, שמורות הטבע, מערכות הנהרות והיערות העתיקים - כל אלה עלולים להיות אתרים הפתוחים לתחרות כאשר תאגידים רב-לאומיים לאספקת "שירותי סביבה" ידרשו לפתוח את ניהול אתרי הטבע לכללי התחרות החופשית. תאגידים המוכרים שירותי טיפול בילדים יפלו לכל מדינה ומדינה, ולצדם גם תאגידים נוראיים לניהול בתי סוהר, כמו בתי הסוהר של תאגיד ואקנהאט (Wackenhut), תאגיד אמריקאי לאספקת שירותי ביטחון, שנועד לשמחה בשל האלימות וההטרדות של עובדיו כלפי אסירים וסוהרים כאחד.

רשויות מקומיות יחויבו לאפשר לספקים זרים נגישות בלתי מוגבלת למכרזים עירוניים בתחום שירותי הבנייה, הביוב, איסוף הזבל, התברואה, התיירות והמים. המאבק האמץ של תושבי קוצ'במבה שבבולביה כנגד הניסיון של הבנק העולמי לכפות עליהם הפרטה של משק המים, מאבק שכתוצאה ממנו נאלצה חברת הענק בכטל (Bechtel) לעזוב את המדינה, לא היה יכול להתקיים ולהצליח אילו חל עליהם הסכם גאטס.

במלים פשוטות, המוני העם, או מה שנותר מהם, יושפלו עד היסוד. כל מה שנחשב עד עתה רשות הכלל, כמו זרעים וגנים, אוויר ומים, תרבות ומורשת, שירותי בריאות וחינוך, כל אלה נגזר עליהם עתה להיות סחורה עוברת לסוחר, שירותים מופרטים הנמכרים לכל המרבה במחיר בשוק החופשי. מדינות כדוגמת קנדה וצרפת, המטפחות בגאווה רבה שירותי בריאות אוניברסליים ומערכות חינוך לכל, יאבדו אותם. מדינות כדוגמת בריטניה וצ'ילה, שקיימו פעם מערכת אוניברסלית של שירותים סוציאליים, או ארצות הברית, שמעולם לא היו לה שירותי בריאות ציבוריים, ימצאו בעתיד, כי נסגרו שערי האפשרות לכונן מודל ציבורי חלופי, בדיוק כמו הודו ודרום אפריקה, העושות ממש בימים אלה מאמץ עילאי להבטיח לאזרחיהן זכויות כאלה.

מה אנחנו יכולים לעשות?

הדבר הדחוף ביותר הוא להקים תנועה בינלאומית כדוגמת זו שהתארגנה כדי להאבק בהסכם הרב צדדי להשקעות (MAI), תנועה שהצלחה לסגור במחאותיה את רחובות העיר סיאטל. (רשימה של אנשים וקבוצות שכבר עסוקים במאבק נגד גאטס מצויה באתר: www.canadians.org/campaigns/campaigns-tradepub-gats_primer.html).

אנחנו זקוקים למחקרים אקדמיים על כל פן והיבט של הסכם הסחר בשירותים בכל מדינה, ועלינו לשתף אלה את אלה בממצאים. עלינו לכונן בכל מדינה חזיתות משותפות, הכוללות את המגזרים העיקריים הנתונים בסכנה: מחנכים, עובדי בריאות, עורכי דין, איגודים מקצועיים במגזר הציבורי, אנשי איכות הסביבה, חקלאים, סופרים ואומנים, נשים, גמלאים, גדולי האומה וכיוצא בזה. אותם מגזרים שיש להם היבט בינלאומי חייבים ליצור בריתות בינלאומיות של סולידריות עם ארגונים במדינות אחרות.

אנחנו חייבים ליצור אזורים חופשיים מגאטס, כפי שעשינו באוניברסיטאות ובבתי הספר התיכוניים, בכנסיות ובמרכזים קהילתיים במהלך המאבק נגד ההסכם הרב צדדי להשקעות. עלינו לפנות אל הרשויות המקומיות שלנו ולפעול במרץ רב, כדי שהן תקבלנה החלטות מחייבות לפעול נגד גאטס. עלינו להרבות בכתובת מכתבים לממשלות, למדורי המכתבים למערכת בעיתונים המקומיים ולאמצעי תקשורת אחרים. עלינו להפוך את גאטס לנושא המדובר בכל בית ובית, ובהחלט לא כנושא יפה ונחמד.

יש לנו שלוש דרישות בסיסיות:

ראשית, עלינו לדרוש להשעות במלואן את שיחות גאטס המתנהלות כעת ולבטל את הסעיפים הדרקוניים של ההסכם הנוכחי, כגון הסעיף המבקש לפגוע בתקנות ובכללים מקומיים של כל מדינה. בשום פנים ואופן אין להשלים עם העובדה שהממשלות שלנו שוב נפגשות מאחורי דלתיים סגורות כדי לקצץ בזכויותינו, למען טובת רווחיהם של ידיהן ראשי התאגידים. יש להפסיק זאת מיד, לבדוק היטב את המצב ולהביא את העניין לידיעת הציבור. בעצם, אנחנו דורשים להוציא את כל השירותים החברתיים מכל נגיעה להסכמי סחר חופשי.

שנית, אנחנו זקוקים לערבויות חזקות כפלדה של ממשלותינו, כי שום משא ומתן נוסף במסגרת גאטס לא ימנע מן הממשלות לספק לאזרחיהן שירותים ציבוריים ברמה גבוהה, כולל מפעלי רווחה, בריאות, חינוך, תרבות, הגנה על משאבי הטבע ואיכות הסביבה ושירותים עירוניים. יתרה מזאת, אנחנו זקוקים להסכם גאטס משלנו, שיסייע לחזק את המפעלים המקומיים האלה באמצעות החוק הבינלאומי ולעודד את התפתחותם [של שירותים חברתיים] בכל רחבי העולם. (הדגשה שלנו)

ולבסוף, אנחנו חייבים לפעול להגברת מעורבות אמיתית של החברה האזרחית בכללים השולטים בסחר הבינלאומי ובמערכת הכספים הבינלאומית. הגיעה העת שהממשלות שלנו יבינו, שאנחנו תנועה חזקה, שלא תיעלם מן השטח. חרף העובדה שאנחנו מודעים לכך שהממשלות שלנו לא יקשיבו לנו משום שטיעונו טובים, אלא משום שיש לנו כוח פוליטי, שומה עלינו ליצור דמוקרטיה גלובלית, שהממשלות ישרתו בה את אזרחיהן, ויקיימו את התחייבויותיהן לשמור על זכויות האדם ולדאוג לאיכות הסביבה. לא נשקוט ולא ננוח. לא ניתן לסחור בזכויות האלה.

התנגדנו בצורה נחרצת להסכם הרב צדדי להשקעות (MAI). התנגדנו בצורה נחרצת למחזור שיחות המילניום של ארגון הסחר העולמי. עתה אנחנו אומרים לא! לא להסכם הכללי לסחר בשירותים, גאטס. שמוע תשמעו אותנו!

{הערות}

1. קטעים ממאמר שהתפרסם באתר האינטרנט של רשת WIDE:

<http://www.eurosur.org/wide/Globalisation/GATS.CW.htm>

WIDE - היא רשת של ארגונים באירופה הפועלים למען פיתוח, של מומחים לנושאי מגדר ושל פעילים למען זכויות האדם. הרשת מנסה להשפיע על המדיניות הבינלאומית בנושאי כלכלה כך שתיטיב עם נשים. wide@gn.apc.org

2. והמאמר התפרסם באתר האינטרנט של "מועצת הקנדים" Council of Canadians The, כתובת האתר:

http://www.canadians.org/search_keywords.htm

3. מוד ברלו (Maude Barlow) היא היושבת ראש של מועצת הקנדים (The Council of Canadians), קבוצת השדולה הציבורית הגדולה ביותר בקנדה. היא משמשת גם מנהלת הפורום הבינלאומי לגלובליזציה. יחד עם טוני קלארק היא כתבה ספר על מאבק הארגונים החברתיים נגד חוקי התאגידים הגלובליים: Global Showdown: Activists are Fighting Global (How the New Corporate Rule (Stoddart, 2001). מאמר זה מציג באופן תמציתי את עיקרי החששות מפני גאטס. הוא תורגם מאנגלית על ידי מיכל סלע.

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205

Fax. 03-5602205, Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871

e-mail: advainfo@bezeqint.net web site: <http://www.adva.org>